

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΑΘΕΪΣΜΟΣ ΣΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Daniel Vernet

2η Έκδοση 2016

Μετάφραση:
Έραστος Φίλος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν στις 8 Ιουλίου του 2009 ο αμερικανός πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα ανακοίνωσε τον διορισμό του διάσημου γενετιστή Francis Collins ως νέου διευθυντή των Εθνικών Ινστιτούτων Υγείας, πολλοί ειδήμονες εξέφρασαν δημόσια την αμφισβήτησή τους για το αν η πίστη του υποψηφίου τον καθιστά κατάλληλο για την θέση αυτή. Έδειχναν να ανησυχούν αν ένας ειλικρινής ευαγγελικός χριστιανός που πιστεύει σε θαύματα θα μπορούσε να εκπροσωπήσει αυτό που πολλοί θεωρούν ως την πλέον απτή τοποθέτηση του κράτους απέναντι στην επιστήμη. Παρ' όλο που ο διορισμός του Collins επισφραγίστηκε ομόφωνα από την Γερουσία των ΗΠΑ λίγο αργότερα, η διαμάχη αυτή αντανακλά την ευρύτερη αντιπαράθεση εντός της επιστημονικής κοινότητας, μεταξύ εκείνων που πιστεύουν ότι θρησκεία και επιστήμη αποτελούν εντελώς διαφορετικές σφαίρες γνώσης, και εκείνων που βλέπουν την επιστήμη ως τον μόνο αληθινό τρόπο κατανόησης του σύμπαντος.

Η πιο πρόσφατη έρευνα που διεξήχθη ανάμεσα σε επιστήμονες, μέλη της Αμερικανικής Ένωσης για την Πρόοδο της Επιστήμης (AAAS), από το Κέντρο Ερευνών Pew τον Ιούνιο του 2009 κατέδειξε ότι πάνω από το ήμισυ των επιστημόνων (51%) πιστεύουν σε κάποια μορφή θεότητας ή ανώτερης δύναμης. Συγκεκριμένα, το 33% των επιστημόνων λένε ότι πιστεύουν στον Θεό, ενώ το 18% πιστεύουν σε ένα παγκόσμιο πνεύμα ή μια ανώτερη δύναμη.

Το βιβλιαράκι του Daniel Vernet που γράφτηκε το 1971 και εκδόθηκε για πρώτη φορά στα ελληνικά το 1982 με τίτλο «Πίστη και Αθεϊσμός Σήμερα», αποτελεί μια εμπειριστατωμένη μελέτη, εμπλουτισμένη με προσωπικές μαρτυρίες επιστημόνων του 20^{ου} αιώνα. Το θέμα που πραγματεύεται, «Πόσοι από τους σημερινούς επιστήμονες δηλώνουν πίστη στο Θεό και πόσοι είναι άθεοι;» παραμένει ενδιαφέρον και στον 21^ο αιώνα. Το αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγει είναι παρόμοιο με αυτό της πρόσφατης έρευνας στην Αμερική. Αυτό ίσως αποτελεί έκπληξη για εκείνους που στην σημερινή εποχή, απογείωσης της επιστημονικής γνώσης και ραγδαίας τεχνολογικής επανάστασης, θεωρούν την πίστη στο Θεό αναχρονισμό.

Η πίστη στον Θεό, τόσο στον 21^ο όσο και στον 20^ο αιώνα εξακολουθεί να αποτελεί το μήλον της έριδος στην επιστημονική και φιλοσοφική αναζήτηση. Η δεύτερη έκδοση στα ελληνικά είναι διορθωμένη και εμπλουτισμένη με βιογραφικά και άλλα επιστημονικά δεδομένα.

Δρ. Έραστος Φίλος, Βρυξέλλες
Γενάρης 2016

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΑΘΕΪΣΜΟΣ
ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ

(Τη γενιά του '68 στη Γαλλία, εκτός από την διαμαρτυρία, φαίνεται πως την χαρακτήριζε και μια βαθειά ανησυχία για το Θεό και το υπερβατικό. Ο συγγραφέας του βιβλίου παρουσιάζει μερικές από της δημοσιεύσεις της εποχής εκείνης στην εισαγωγή της μελέτης του. Αξίζει να τον ακούσουμε σ' αυτό που έχει να μας πει – στυμ:)

«Ο Θεός υπάρχει - Τον συνάντησα»¹ του Αντρέ Φροσσάρ·

«Ο Θεός για τον σημερινό άνθρωπο»² του Ζακ Ντυκένγ·

«Ποιός είναι ο Θεός;»³ του Ζαν-Κλώντ Μπαρώ·

«Ποιός είναι για σας ο Ιησούς Χριστός;»⁴, μια σειρά ομολογιών.

Τελικά, το 1973 (σε ελληνική έκδοση το 1979):

«Θεός υπάρχει; Όχι απαντούν!»⁵. Το βιβλίο παρουσιάζει τις γνώμες 21 αθεϊστών ερωτηθέντων από τον Κριστιάν Σαμπανί, έναν πιστό χριστιανό. Κλίνει με μαρτυρίες πιστών επιστημόνων.

Μια πρώτη επισήμανση σχετικά με τα βιβλία αυτά δείχνει ότι ο αθεϊσμός μπορεί μεν ν' αρνείται τον Θεό, αλλά δεν σημαίνει αυτό πως δεν υπάρχουν κάποια και μάλιστα δικαιολογημένα ερωτήματα.

Και επίσης: Τώρα που κατεβάσαμε τον Θεό από τον ουρανό, τον απομακρύναμε από το σύμπαν κι από την ίδια του την ύπαρξη, τι κάνουμε με την αναπόφευκτη μας ανάγκη να γεμίσουμε το κενό που αυτή η απομάκρυνσή του έχει δημιουργήσει; Ο καθηγητής Φρανσουά Ζακόμπ διαπιστώνει: Ο επιστημονικός αθεϊσμός οδηγεί σε «κατάσταση ψυχικής διάσπασης και φόβου». Αυτή είναι η αιτία που «η ανθρωπότητα ανακαλύπτει νέους μύθους». Πράγματι, ποτέ δεν υπήρξαν τόσα βιβλία και τόσα περιοδικά στην αγορά που αναφέρονται στην αστρολογία, τη μαγεία, τον αποκρυφισμό. Αποθεώσαμε το σεξ, την αρχαία λατρεία του έρωτα, και μαζί μ' αυτό τόσα άλλα είδωλα. Είναι όμως όλα αυτά σε θέση να ικανοποιήσουν τις βαθύτερες ανάγκες των ανθρώπων;

¹ André Frossard, *Dieu existe: Je L'ai rencontré*, 1969.

² Jacques Duquesne, *Dieu pour l'homme d'aujourd'hui*, 1970.

³ Jean-Claude Barreau, *Qui est Dieu?*, 1971.

⁴ *Pour vous, qui est Jésus-Christ?*, 1971.

⁵ Christian Chabanis, *Dieu existe-t-Il? Non!*, 1973, ελληνικά στις Εκδόσεις Αναγνωστίδη, Αθήνα (1979).

Και τέλος, μια πρακτική επισήμανση: Αν ο Θεός όντως πέθανε, όπως θεωρούν κάποιοι, τότε το καθετί επιτρέπεται! Όταν κανείς αρνείται τον Θεό και την εξουσία του, αρνείται ταυτόχρονα και τον ηθικό νόμο του οποίου Εκείνος είναι Αρχή και Εγγύηση. Από εκεί και πέρα το καλό ή το κακό δεν υπάρχουν και όλα επιτρέπονται.

Θα μπορούσε κανείς να επεκταθεί σ' αυτό, αλλά ας κρατήσουμε το εξής: Είτε το θέλουν είτε όχι, οι άνθρωποι αναζητούν τον Θεό, διψούν για τον Θεό. Ο Θεός είναι η αιώνια οδύνη τους, έως ότου τον συναντήσουν!

Το παρατηρούμε αυτό στους επιστήμονες του 20^{ου} αιώνα, εποχής κορεσμένης από κάθε τέρψη, εποχής συγκρούσεων, αμφισβητήσεων, αμφιβολιών, ανατροπής αξιών. Ολόκληρη η επιστήμη - στην ουσία της - είναι επιστήμη της φύσης. Οι επιστήμονες ξετυλίγουν τα μυστήρια του σύμπαντος και ανακαλύπτουν τους νόμους που το κυβερνούν. Έρχονται αντιμέτωποι με τα φαινόμενα ή αναπτύσσουν θεωρίες, που μετεξελίσσονται σε υποθέσεις και μπορούν να επιβεβαιωθούν ή να απορριφθούν μέσω πειραμάτων. Μέσα από μια τέτοια πορεία η επιστήμη αναπόφευκτα οδηγείται στη φιλοσοφία και τη μεταφυσική. Κι ο επιστήμονας, είτε το παραδέχεται είτε όχι, στο τέρμα αυτής της πορείας δεν μπορεί να μη καταλήξει σ' έναν συλλογισμό περί ουσίας των πραγμάτων και των όντων.

Έτσι ο διάσημος γεωλόγος Πιέρ Τερμιέ, σε μελέτη του με τίτλο «Η μαρτυρία των επιστημών»⁶, επιβεβαιώνει:

Η γεωλογία έχει επεκτείνει τη γνώση μας για τον χρόνο, όπως η αστρονομία τις γνώσεις μας για την κίνηση και το χώρο. Εισχωρεί όμως πιο πέρα. Μας δείχνει ότι τίποτα στον φυσικό κόσμο δεν είναι αιώνιο. Οι νόμοι που εδραιώνει η αστρονομία έχουν μορφή αναγκαιότητας και αιωνιότητας, αλλά αυτό δεν είναι παρά μια αυταπάτη. Η γεωλογία είναι που μας καλεί ν' ακουμπήσουμε το δάχτυλο στη ματαιότητα μιας τέτοιας φαινομενικότητας... Μας παρέχει την ικανότητα να γνωρίζουμε, ότι κάθε τι στο σύμπαν είναι πεπερασμένο και ότι ακόμη και το ίδιο το σύμπαν δεν είναι παρά ένα αντικείμενο του χρόνου. Πέρα από την αστρονομία, η γεωλογία μας εφοδιάζει με μια μεταφυσική συνείδηση.

Με λιγότερα στοιχεία βεβαιότητας και με λιγότερη ακρίβεια οι άλλες επιστήμες οδηγούν τον άνθρωπο σε ανάλογα αποτελέσματα. Θέτουν μάλλον μυστήρια παρά εξηγήσεις, είναι αναγκαστικά περιορισμένες, προκαλούν

⁶ Pierre Termier, *Témoignage des sciences*, στο βιβλίο του *La joie de connaître* («Η χαρά να γνωρίζει κανείς»), 1960.

τον άνθρωπο να υπερβεί τα όριά τους... και προετοιμάζουν το πνεύμα του να δεχθεί επιχειρήματα περί ύπαρξης του Θεού...

Όσον αφορά τον εαυτό μου, μου είναι αδύνατο να εκτιμήσω την ιστορία της γης όπως εξελίσσεται μπροστά μου, χωρίς να δεχθώ, τελείως φυσιολογικά, μάλλον αναγκαστικά, την ιδέα περί ενός Θεού, ο οποίος δεν είναι μονάχα Θεός Δημιουργός αλλά και η Θεία Πρόνοια που κυριαρχεί τον κόσμο. («Η χαρά να γνωρίζει κανείς», σ. 324-332).

Ο Τερμιέ έγραψε τα λόγια αυτά το 1921 και προσωπικά μπορώ να πω, πως η μαρτυρία του με ενθουσίασε όταν προσέγγιζα τις ανώτερες σπουδές των φυσικών επιστημών, γιατί επηρέασε και τη δική μου επιστημονική σταδιοδρομία. Πενήντα χρόνια πέρασαν — από το 1921 μέχρι το 1971(που γράφτηκε το βιβλίο αυτό - στυ)! Μισός αιώνας. Και οι άνθρωποι στο βάθος τους δεν έχουν αλλάξει.

Ένας άλλος επιστήμονας του 20^{ου} αιώνα, ο βιολόγος Πιέρ-Πωλ Γκρασσέ, σε βιβλίο με τίτλο: «Εσύ, ο μικρούλης θεός!»⁷ γράφει:

Την αναθεματίζουν την τελοκρατία, την αποκηρύττουν ως βδέλυγμα, αλλά σε κάθε έρευνα, σε κάθε πείραμα όλοι τους πάνω σ' αυτήν στηρίζονται, από τον Ρεώμυρο ως τον Κρικ και τον Ουάτσον που ανακάλυψαν το μόριο DNA με τον διπλό έλικα! Οι πιο άσπονδοι πολέμιοί της την χρησιμοποιούν ως θέμα εργασίας τους. Θα υπήρχε άραγε έρευνα, αν δεν προϋποθέταμε ότι κάθε μέλος, κάθε όργανο ενός έμβριου όντος έχει τη δική του λειτουργία, παίζει το δικό του ρόλο στην οικονομία του; ...

Όταν ένας επιστήμονας ανακαλύπτει τους νόμους και την τάξη στην φύση αναρωτιέται καμιά φορά: Ποιός τους συνέλαβε τους νόμους αυτούς και ποιός κατέστρωσε την τάξη; Το ερώτημα καθαυτό είναι θεμιτό, υπάγεται όμως στον τομέα της μεταφυσικής, όχι της επιστήμης ... Μήπως εδώ ακριβώς αγγίζουμε τα όρια του ανθρώπινα εφικτού;

Μπροστά στο άγνωστο, ο επιστήμονας σταματάει, όχι από φόβο αλλά με περίσκεψη. Υποταγμένος στις δυνατότητες του νου του και μόνο, έχοντας συναίσθηση

⁷ Pierre-Paul Grassé, *Toi, ce petit Dieu (Essai sur l'Histoire naturelle de l'Homme)*, 1971, ελληνικά στις Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1971.

της αδυναμίας του, τη στιγμή αυτή αμφιβάλλει ακόμα και για τον ίδιο του τον εαυτό.

Ωστόσο, ο απολογισμός του έργου του δεν είναι καθόλου ασήμαντος, αφού η αναζήτησή του τον οδηγεί στο να σκεφτεί ότι το σύμπαν των έμβιων όντων δεν είναι χαοτικό κι ότι η υποταγή του σε νόμους αποτελεί κανόνα από τον οποίο κανένα ενόργανο όν δεν μπορεί ξεφύγει (σ. 70-78).

Μιλάει για οργάνωση και συστάσεις, για ενέργεια και προσαρμογή, για συντονισμό και ρύθμιση. Ο βιολόγος δεν μπορεί να απαλλαγεί από την ιδέα της σκοπιμότητας, είτε το αποδέχεται είτε όχι. Και μέσω αυτής οδηγείται στη μεταφυσική.

1. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

Ο Πιέρ Τερμιέ πέθανε το 1932 σε ηλικία 73 ετών. Ο Πιέρ-Πωλ Γκρασσέ, που γεννήθηκε το 1895, ζει ακόμα⁸ και σίγουρα δεν έχει εξαντλήσει τις επιστημονικές του δυνατότητες. Είναι και οι δύο διανοούμενοι του 20^{ου} αιώνα.

Στο κεφάλαιο αυτό θα διερευνήσουμε αν οι διανοούμενοι του 20^{ου} αιώνα πίστευαν ότι σε άλλες εποχές ήταν πιο εύκολο να πιστεύει κανείς παρά στη δική τους. Τότε, ίσως ένας Γαλιλαίος, ένας Κέπλερ, ένας Νεύτωνας, ένας Cuvier, ένας Παστέρ ίσως να είχαν πίστη όπως και οι πιο απλοϊκοί συνάνθρωποί τους. Τη στιγμή όμως που η επιστήμη έχει κάνει τέτοια πρόοδο και προσφέρει τόσες προοπτικές, είναι δυνατόν να εξακολουθεί να πιστεύει κανείς, όπως πίστευαν οι προηγούμενες γενιές;

Ο 20^{ος} αιώνας κληρονόμησε από τον προηγούμενο ιδέες από τις οποίες ο ίδιος δύσκολα μπόρεσε να απαλλαχτεί, ακόμα και στο τέλος του. Από επιστημονικής πλευράς, ο 20^{ος} αιώνας γεννήθηκε υπό τον θετικισμό ενός Αυγούστου Κοντ, και προπαντός υπό την εξελικτική σκέψη ενός Δαρβίνου και των ομοϊδεατών του. Τα επιχειρήματά τους τροφοδότησαν τον αθεϊσμό, τον διαλεκτικό υλισμό και τον επιστημονισμό ενάντια στη θρησκεία κι οδήγησαν σ' αυτό που ο Ζαν Ιζουλέ ονόμασε «εκλαϊκείωση του θανάτου»⁹ της. Από στις αρχές του 20^{ου} αιώνα δρούσε δηλαδή, υπό κάλυμμα «ουδετερότητας», μια από τις πιο μαχητικές μορφές του αθεϊσμού. Ήταν η εποχή, όπου ένας Σεμπαστιάν Φώρ περιόδευε πόλεις και χωριά της Γαλλίας προσπαθώντας με (ψευτο-)επιστημονικά επιχειρήματα να ξεριζώσει την πίστη στον Θεό προκαλώντας σε δημόσιες συγκεντρώσεις θαρραλέες αντιθέσεις χριστιανών, όπως αυτές του ιεροκήρυκα Ζωρζ Φυλλικέ στη Λυών ή του ιεροκήρυκα Νεέλ στο Αλές. Από την εποχή εκείνη υπάρχουν γραπτώς τα επιχειρήματά του ιεροκήρυκα Εμμανουέλ Σαστάν, ο οποίος στο έργο του: «Η Αριστοκρατία των Πεποιθήσεων»¹⁰ γράφει τα εξής:

Μπροστά στην επιστήμη, μπροστά στον αυτεξούσιο αυτό δικαστή, η Βίβλος κατακρίνεται και νέες ευκαιρίες για νίκες, που αλλιώς εύκολα θα είχαν κερδηθεί, θυσιάζονται στο βωμό της απιστίας. Η ειρωνεία του Βολταίρου πρέπει να νιώθει μεγάλη ικανοποίηση εξευτελίζοντας τη Βίβλο, περιγελώντας την ως βιβλίο όπου «μιλάνε γάιδαροι και τα διαδίδουν λαγοί!» ...

Ας ρίξουμε όμως μια ματιά στους σημερινούς μαθητές. Παρακολουθούν μαθήματα στο δημόσιο σχολείο, όπου εντυπώνονται στο μυαλό τους, με λογικά επιχειρήματα,

⁸ Πέθανε στις 9 Ιουλίου 1985, αλλά ζούσε όταν το βιβλιαράκι αυτό γράφτηκε – σμ.

⁹ Jean Izoulet, *Laïcisme de mort et laïcisme de vie*, Paris 1923.

¹⁰ Emmanuel Chastand, *L'Aristocratie des Croyances*, Montauban 1907.

οι αρχές της επιστήμης. Ο καθηγητής τους διδάσκει στοιχειώδεις γνώσεις της φυσικής ιστορίας, της γεωλογίας και της αστρονομίας. Οι γονείς των μαθητών αυτών που έχουν στείλει τα παιδιά τους στον καθηγητή, τα έχουν στείλει ταυτόχρονα και στο κατηχητικό για να αποκτήσουν και «θρησκευτική παιδεία». Ο καθηγητής, στην αρχή της σειράς των μαθημάτων, τους μιλάει για τη Δημιουργία - και ξετυλίγει φυσικά την λογική της ιστορίας αυτής ... ενώ παρατηρεί να εμφανίζονται χαμόγελα στα χείλη των μαθητών, επειδή εκείνοι έχουν ήδη κάνει την επιλογή τους ανάμεσα στον καθηγητή και τον κατηχητή. Έχουν μάθει ότι «ανάμεσα στη θρησκεία και την επιστήμη δεν υπάρχει λόγος να διστάζει κανείς στο τι να διαλέξει ...» (σ. 7-9).

Ένα τέτοιο κλίμα κληρονομήσαμε από τον 19^ο αιώνα, το οποίο επηρέασε την επιστημονική δραστηριότητα του 20^{ου} αιώνα από τις αρχές του. Καλό είναι να υπογραμμίσει κανείς και τις βαθιές τομές που προκλήθηκαν κυρίως από τους δύο παγκόσμιους πολέμους, οι οποίοι προκάλεσαν βίαιη αναταραχή στον τρόπο σκέψης και ζωής μας, καθώς και, λόγω του τεράστιου άλματος της επιστήμης και της τεχνολογίας, στην ύπαρξή μας γενικά: Η τηλεόραση, τα ηλεκτρονικά, τα αστροναυτικά επιτεύγματα. Λέξεις μαγικές!

Δικαίως να ξεφωνήσει κανείς λοιπόν: «Τι εξαιρετικός αιώνας;» Αλήθεια, τόσες ανακαλύψεις, τόσες εφευρέσεις που ακολούθησαν η μια την άλλη με ταχύ ρυθμό. Μέσα σε τριάντα χρόνια η πρόοδος υπήρξε μεγαλύτερη παρά σε όλους τους προηγούμενους αιώνες. Τόσα τα γεγονότα, των όποιων εμείς σήμερα είμαστε μάρτυρες και τα οποία χωρίς αμφιβολία ανέτρεψαν, πλάτυναν ή περιόρισαν την αντίληψή μας περί χώρου και χρόνου, μας δίνουν όμως και περισσότερο λόγο να πιστεύουμε! Όντως, περισσότερο από χτες. Όσο οι επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις πολλαπλασιάζονται και θεμελιώνονται, οι επαληθεύσεις του Λόγου του Θεού πολλαπλασιάζονται κι αυτές μαζί τους. Όχι μόνο σε ότι αφορά την αρχαιολογία, την ιστορία ή και τις πολιτικές εξελίξεις — τον Ισραήλ σαν παράδειγμα προφητείας, που έγινε ιστορία — αλλά ακόμα και στο επίπεδο των φυσικών επιστημών. Η αμέσως προηγούμενη γενιά δεν το μπορούσε αυτό.

Ο Μπίλλυ Γκραϊάμ¹¹ συνεπώς σωστά τονίζει, πως «για πρώτη φορά από τότε που η Βίβλος γράφτηκε κάτω από την έμπνευση του Αγίου Πνεύματος, μπορούμε να καταλάβουμε ορισμένα μέρη της στο φως των επίκαιρων γεγονότων», και προπαντός η περιγραφή που παρέχει ο Απόστολος Πέτρος για τα τέλη του κόσμου γίνεται σήμερα κατανοητή, και τούτο χάρη στην πληθώρα πληροφοριών και απόψεων που σήμερα βρίσκονται στη διάθεσή μας, π.χ. αυτές σχετικά με τον ατομικό κόσμο και τις μεταβολές του. Η ύπαρξη της ονομαζόμενης αντιύλης, ολόκληρων στρωμάτων αντιύλης με ικανότητα απότομης εξαφάνισης του

¹¹ Billy Graham, *World Aflame* («Ο κόσμος μέσα στις φλόγες»), σ. 304,334, γαλλική έκδοση.

κόσμου σε περίπτωση σύγκρουσης των με την ύλη γύρω μας, μας καθιστά ίσως πιο ευαίσθητους απέναντι σ' αυτή την Δύναμη του Θεού, και την ικανότητά Του να καταστρέψει στιγμιαία το σύμπαν για να δημιουργήσει νέους ουραμούς και μια νέα γη!

Τί εξαιρετικός λοιπόν ο αιώνας αυτός! Αλλά και πόσο σκοτάδι υπάρχει! Μια εποχή ανθρώπινης υπερηφάνειας, σαν την σύγχρονη Βαβέλ, που απαιτεί όλα να πειθαρχήσουν σ' αυτήν. Πρόκειται για εποχή περιφρόνησης της φύσης, της ζωής, του ανθρώπου, του Θεού, όσο και για εποχή αμφισβήτησης, απόρριψης, άρνησης:

- Άρνησης του παρελθόντος μαζί με αυτό που καλούμε «μαθήματα που μας παρέχει η ιστορία».
- Άρνησης πιέσεων οποιασδήποτε μορφής, προπαντός αυτών που συνδέονται με το κοινωνικό καθεστώς και τις αρχές του.
- Άρνησης της εξουσίας του Θεού, με μια κάθετη απόρριψη της ιδέας ότι ο άνθρωπος θα μπορούσε να εξαρτάται από έναν υπερβατικό Θεό. Άρνηση κάθε πατριαρχικού στοιχείου και μάλιστα άρνηση των τριών σχεσιακών διαστάσεων του ανθρώπου: την «άνω» διάσταση που αφορά την επαφή του με τον Θεό, την οριζόντια σχέση του με τον συνάνθρωπό του, καθώς και την εσωτερική του σχέση με τον εαυτό του.
- Και τελικά, άρνησης του υπερπέραν. Ο άνθρωπος θεωρείται συμμετοχος μόνο στην (επίγεια) ζωή, στο σήμερα. Σ' αυτήν πρέπει να αφοσιωθεί κι αυτό αποκλείει ένα υπερπέραν.

Ο 20^{ος} αιώνας, παρ' όλα τα πλεονεκτήματα που προαναφέραμε, δεν είναι εποχή ευφροσύνης, ικανοποίησης και χαράς αλλά μάλλον εποχή άνοιας, ανησυχίας, αγωνίας. Ιδού ένα άλλο δεδομένο, στο οποίο πρέπει να δώσουμε αναφορά.

Με απαισιοδοξία γράφει ο Ζαν Ροστάν¹²:

*Δεν είμαι λιγότερο από φιλόσοφος. Είμαι ένας βιολόγος
σε ανησυχία ... Δεν είμαι κόσμημα της ανυπαρξίας · και
εφ' όσον δεν μπορούν να μας προσφέρουν τίποτα που
έχει αξία, μας αφήνουν να γευτούμε με ησυχία την
άδολη πικρία της απελπισίας.*

Και αλλού¹³:

*Η επιστήμη, έτσι μου λένε, δεν σας δίνει ούτε
διανοητική καθυσύχασση ούτε ηθική παρηγοριά. Αλήθεια
είναι το εξής: Χάνω — και θέλω να χάνω — σε όλα τα*

¹² Jean Rostand, *Pensées d'un biologiste* (Σκέψεις ενός βιολόγου), 1940, σ. 112-113, 115, 156.

¹³ Jean Rostand, *Carnet d'un biologiste* (Σημειωματάριο ενός βιολόγου), 1959, σ. 162,175.

ταμπλό... επειδή φοβάμαι τόσο την επιστήμη, ώστε να πιστεύω παρά μόνο σ' εκείνη.

Και¹⁴:

Η μεταφυσική αγωνία είναι ακόμα χειρότερη για κείνους που πιστεύουν στον τέλειο θάνατο και νομίζουν πως τίποτα δεν μπορεί να εξηγηθεί, να λυθεί, να δαμαστεί ποτέ.

Όσον αφορά την επιστήμη ο Ροστάν, σε συνέντευξή¹⁵ του, είπε τα εξής για το βιβλίο του Ζακ Μονό «Τύχη και Αναγκαιότητα»:

Παρ' όλο που συμφωνώ με τον Μονοδ από φιλοσοφικής σκοπιάς, βρίσκομαι μακριά από εκείνον, επειδή έχω την εντύπωση, πως κάτι μας λείπει για να εξηγήσουμε την (βιολογική) εξέλιξη. Μένω ένας 'ανικανοποίητος εξελικτικός' παρ' όλο που ο Μονοδ δίνει την εντύπωση πως είναι ένας 'ικανοποιημένος εξελικτικός'.

Νομίζω πως ούτε ο Μονό εκφράζει περισσότερη ικανοποίηση από τον Ροστάν όταν γράφει¹⁶:

Η σύγχρονη επιστήμη αγνοεί οποιαδήποτε ενύπαρξη. Το πεπρωμένο γράφεται στο βαθμό που επιτελείται — ποτέ πιο πριν ... το σύμπαν δεν εγκυμονούσε τη ζωή, ούτε η βιόσφαιρα τον άνθρωπο. Ο αριθμός μας βγήκε στο καζίνο του Μόντε Κάρλο (σ. 188-189).

Ο άνθρωπος ξέρει επιτέλους ότι είναι μόνος μέσα στην αδιάφορη απεραντοσύνη του σύμπαντος, απ' όπου ξεπήδησε τυχαία. Όχι μόνο το πεπρωμένο του μα ούτε και το χρέος του είναι γραμμένα πουθενά ... (σ. 228).

Αν ήταν πραγματικά τέτοια η κατάσταση του ανθρώπου στη γη και το σύμπαν, δεν θα υπήρχε τραγικότερη θέση απ' αυτή!

Κατανοούμε λοιπόν πιο είναι το ολέθριο αποτέλεσμα που πρόβλεψε ο αθεϊστής βιολόγος Φελίξ Λε Νταντεκ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα για μια κοινωνία που θα αποτελείτο μοναδικά από μέλη τελείως πεπεισμένα για μια τέτοια αντίληψη και τα οποία θα πήγαιναν ως τα άκρα των λογικών αθεϊστικών συμπερασμάτων τους, όταν γράφει¹⁷:

¹⁴ Σημειωματάριο ενός βιολόγου, σ. 111.

¹⁵ Στο «Midi Libre», 12 Φεβρ. 1971.

¹⁶ Ζακ Μονό, Τύχη και Αναγκαιότητα, Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1971.

¹⁷ Félix Le Dantec, L' Athéisme («Ο Αθεϊσμός»), 1912, σ. 110, 111-113.

Η αυτοκτονία δεν είναι αλλού καταληπτή, παρά σ' εκείνον που πιστεύει στην ανυπαρξία ... Η ζωή γι' αυτόν χάνει πολύ από την τιμή της. ... Αν (πραγματικά) πάει μέχρι το τέρμα των συνεπειών του αθεϊσμού του ... (τότε) δεν θα έχει καμιά επιθυμία, κανέναν σκοπό, δεν θα κάνει καμιά προσπάθεια! Προς τί (άλλωστε); ... Μια κοινωνία, όπου όλα τα μέλη της είναι πραγματικοί άθεοι ... θα έπαυε να υπάρχει φυσικά, λόγω μιας επιδημίας αυτοκτονιών.

Συμπεραίνοντας από μια τέτοια διακήρυξη οι διανοούμενοι, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, έχουν καταλήξει πλέον σ' αυτό που ο Φράνσις Σέφερ στο έργο του με τίτλο «Φυγή από την Λογική»¹⁸ ονομάζει «όριο της απελπισίας».

Φτάνει στο όριο της απελπισίας κανείς όταν τα δύο επίπεδα γνώσης σμίγουν, το ανώτερο (πνευματικό) καταργείται και απορροφάται τελείως από το κατώτερο (μηχανικό) επίπεδο, όπου κάθε τι το ανθρώπινο δεν εξηγείται παρά μόνο στα πλαίσια μιας φυσικο-χημικής αιτιοκρατίας (βλ. Francis A. Schaeffer, *Escape from Reason*, αγγλική έκδοση, σ. 37).

Ανώτερο επίπεδο γνώσης	Θεός, Αγάπη, Χάρη, Ελευθερία, Σκοπός της ύπαρξης, Ηθική, Άνθρωπος
Κατώτερο επίπεδο γνώσης	Φύση (Κλειστό σύστημα: φυσικοχημική και βιολογική αιτιοκρατία με αρχή και τέλος)

Καταλήγοντας σ' αυτό το σημείο, κάθε τι αντλεί - για την ύπαρξη και λειτουργία του - ενέργεια μόνο εντός του κλειστού συστήματος στο οποίο βρίσκεται. Ούτε δέχεται ούτε παρέχει ενέργεια από ή προς τα έξω. Και παρασύρει έτσι κάθε τι άλλο στον φαύλο κύκλο προς τον θάνατο και την ανυπαρξία.

Στο σκεπτικό αυτό δεν υπάρχει ούτε Θεός ούτε άνθρωπος δημιουργημένος «κατ' εικόνα Του», ούτε αγάπη, ούτε ελευθερία. Υπάρχει μόνο η μηχανή που εργάζεται χωρίς σκοπό, συντρίβοντας κάθε τι που έχει αξία, μέχρις ότου και η ίδια αυτοκαταστραφεί και έτσι η συνεχής κίνησή της σταματήσει. Σε κλειστό σύστημα η χρήσιμη ενέργεια μειώνεται συνεχώς ενώ η άχρηστη ενέργεια — η εντροπία — αυξάνεται.

Στο ίδιο αποτέλεσμα καταλήγει κανείς όταν θεωρήσει την ενύπαρξη του Θεού με την ύλη, η οποία απορροφάει και καταβροχθίζει την υπερβατικότητά Του· πρόκειται για θεολογία χωρίς Θεό (ή θεολογία του πεθαμένου Θεού), ένα σύμπαν χωρίς Θεό, χωρίς ελπίδα, χωρίς μέλλον. Φτάσαμε στο όριο της απελπισίας!

¹⁸ Francis A. Schaeffer, *Escape from Reason*, Inter-Varsity Fellowship, 1968, σ. 43-44

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως μια τέτοια διανοητική εξέλιξη βρίσκεται μόνο στη σκέψη του 20^{ου} αιώνα και πως δεν έχει συμβεί προηγουμένως. Επίσης, δεν σημαίνει πως κάθε σύγχρονος διανοούμενος αναγκαστικά ασπάζεται μια τέτοια άποψη ή πως αυτή η ολέθρια ροπή της επιστημονικής σκέψης είναι αναπόφευκτη. Σαφώς όχι!

Η σπουδή της Φύσης, της αρμονίας της και των όποιων - αστρονομικών, φυσικο-χημικών και βιολογικών - ισορροπιών της, εμπεριέχει στο βάθος της την υπογραφή και σφραγίδα Εκείνου, που την δημιούργησε.

2. ΤΙ ΠΙΣΤΕΥΟΥΝ ΟΙ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ;

Ο 20^{ος} αιώνας άραγε χαρακτηρίζεται από αισθητή μείωση πίστης ανάμεσα στους διανοούμενους ; Αν ναι, πώς σχετίζεται αυτό σε σύγκριση με τους περασμένους αιώνες;

Στατιστικές που έγιναν με βάση μαρτυριών των διανοούμενων περασμένων αιώνων¹⁹ δείχνουν τα εξής αποτελέσματα:

- Διανοούμενοι αδιάφοροι: 3%.
- Διανοούμενοι γνήσια άθεοι: 1 - 2%.
- Διανοούμενοι που πιστεύουν στο Θεό: 95 - 96%.

Εδώ βέβαια πρόκειται αποκλειστικά για διανοούμενους του δυτικού κόσμου και την στάση που εκείνοι έλαβαν απέναντι στον χριστιανισμό. Σχετικά με τον 20^ο αιώνα υπάρχει διαφοροποίηση και θα την αναπτύξω πιο κάτω. Μια περεταίρω σύγκριση είναι αδύνατη, επειδή:

- Ο αριθμός των ερευνητών έχει αυξηθεί σημαντικά στα τέλη του 20^{ου} αιώνα και εξακολουθεί να αυξάνεται καθημερινά· επίσης, η εξειδίκευση των επιστημόνων επεκτείνεται όσο ανοίγονται νέοι δρόμοι στην επιστήμη. Υποτίθεται ότι στην εποχή μας ζουν τα 9/10 των επιστημόνων όλων των εποχών.
- Ως αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος η επιστημονική έρευνα έχει αλλάξει, έχει δηλαδή ανανεωθεί ριζικά όσον αφορά τις μεθόδους της· είναι περισσότερο αποτέλεσμα ομαδικής εργασίας, παρά αποτέλεσμα της δραστηριότητας ενός μοναδικού προσώπου - πρόκειται όντως για μεταλλαγή, για κυριολεκτική επανάσταση, η οποία έλαβε χώρα εντός του 20^{ου} αιώνα ώστε αυτός στο κλείσιμό του να μη παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά που έδειχνε στο ξεκίνημά του.
- Μια κατάταξη των επιστημόνων του 20^{ου} αιώνα, ανάλογα με τη θρησκευτική τους στάση, προσκρούει σε τόσες δυσκολίες, ώστε η έρευνα αυτή να μην είναι πλέον συγκρίσιμη μ' εκείνη των περασμένων αιώνων. Παρατηρούμε πως οι μαρτυρίες δεν είναι πολυάριθμες, αλλά διασκορπισμένες και διαφοροποιούνται. Στις εκφράσεις πίστης υπάρχει επίσης και μια σειρά διαβαθμίσεων που πρέπει κανείς να λάβει υπόψη.

1) Διαφοροποίηση ανάμεσα στους αθεϊστές

Στο αθεϊστικό στρατόπεδο υπάρχουν επιστήμονες που υποστηρίζουν έναν αθεϊσμό χωρίς επιφύλαξη, μαχητικοί και επιθετικοί — κι ας μη νομίσουμε ότι δεν ανήκουν κι αυτοί σε ποικίλες παρατάξεις — παράλληλα όμως υπάρχουν και

¹⁹ Eberhard Dennert, *Die Religion der Naturforscher, Book 14, 1908* και Antonin Eymieu, *La part des croyants dans les progrès de la science du XIXe siècle, 1920.*

επιστήμονες στους οποίους ο αθεϊσμός προκαλεί ανησυχία, ίσως και αγωνία, την οποία δεν μπορούν να αποσιωπήσουν. Είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς τους πραγματικούς αθεϊστές από εκείνους που εκφράζουν τις αμφιβολίες τους σχετικά με τη θεμελίωση και την αξία του αθεϊσμού, οι οποίοι, επειδή δεν έχουν «γευθεί» τίποτα άλλο, δεν ξέρουν ή δε μπορούν να πουν, αν γι' αυτούς ο αθεϊσμός έχει μεγαλύτερη αξία από οτιδήποτε άλλο. Ειδικά όταν πρόκειται για έναν Υβ Λε Νταντέκ ή έναν Ζαν Ροστάν. Και οι δυο άθεοι, όχι εκ πεποιθήσεως, αλλά από αντίδραση, αμφισβητώντας το κοινωνικό τους περιβάλλον και την παιδεία που αποκόμισαν από το οικογενειακό, κοινωνικό, πολιτικό και θρησκευτικό περιβάλλον τους.

Έναν τέτοιο αθεϊσμό θα τον χαρακτήριζα «οικολογικό αθεϊσμό» επειδή πρόκειται για αθεϊσμό αντίθετο ως προς το περίγυρο, την «οικολογία» μιας κοινωνίας, εκκλησίας, χριστιανών που δεν ζουν τον χριστιανισμό στην καθημερινή ζωή²⁰. Η εκκλησία έχασε την πνευματική της δύναμη επειδή ταυτίστηκε με τον κόσμο και την αστική τάξη. Όσον αφορά τις αρχές του ο αθεϊσμός αυτός περιέχει πλάνη, αλλά έχει σκληρυνθεί από τέτοιου είδους συμπεριφορές. Βρίσκεται άραγε και ο αθεϊσμός ενός Ζακ Μονό ή ενός Ροζέ Γκαρωντί σ' αυτή την κατηγορία;

Αν διαβάσει κανείς τις ύβρεις του Γκαρωντί προς τους χριστιανούς στο βιβλίο του, «Ποιός είναι ο Ιησούς Χριστός για σας;» (έρευνα που δημοσιεύτηκε το 1971, σ. 111) δεν πρέπει να τρέφει αυταπάτες:

*Εσείς οι κλεπταποδόχοι της μεγάλης ελπίδας, την οποία
ο (Μέγας) Κωνσταντίνος μας την έκλεψε, δώστε μας την
πίσω! Η ζωή του (Χριστού) και ο θάνατός του είναι και
με μας, όπως μαζί με όλους, για τους οποίους είχε
κάποιο νόημα.*

Αν όντως ο Γκαρωντί απορρίπτει αυτό που αλλού ονομάζει «κακό χριστιανισμό», τον «χριστιανισμό του Κωνσταντίνου», μια «θρησκεία όπιο», για χάρη ενός «αποκαλυπτικού χριστιανισμού», μιας «θρησκείας μαγείας», όπως αντίθετα την χαρακτηρίζει, τότε δεν πρόκειται παρά για μια γήινη ελπίδα, πλασμένη στις διαστάσεις του ανθρώπου, που μπορεί να πραγματοποιηθεί μοναδικά με ανθρώπινη προσπάθεια και η οποία αναγκαστικά αποκλείει τον υπερβατικό Θεό. Η φιλοσοφία του Γκαρωντί είναι ουσιαστικά αθεϊστική και καταλήγει σε έναν ουμανισμό, ο οποίος είναι η «θρησκεία της θεοποιημένης ανθρωπότητας», μια λατρεία του ανθρώπου, ή με τα λόγια του ίδιου²¹:

*Μεταξύ θρησκείας και επιστήμης, δεν μπορεί για έναν
Μαρξιστή να υπάρξει αυτή η απλοϊκή, μονομερής*

²⁰ «χριστιανών» που δεν θυμίζουν αυτούς της εποχής των Αποστόλων και που χαρακτηρίζονταν από την κοινωνία ως «άνθρωποι που αναστατώνουν την οικουμένη ...» (Πραξ. 17/6).

²¹ Roger Garaudy, *De l'anathème au dialogue. Un marxiste s'adresse au Concile* («Από το ανάθεμα στον διάλογο – Ένας μαρξιστής απευθύνεται στο Συμβούλιο»), 1965.

αντίθεση, το χαρακτηριστικό του υλιστή προ-Μαρξιστή. Μεταξύ θρησκείας και επιστήμης υπάρχουν κάπου-κάπου διαφωνία και αντίφαση, υπάρχει όμως και αλληλουχία ... το υπερβατικό για τον Χριστιανό είναι μια πράξη του Θεού, που έρχεται σ' εκείνον και τον προσκαλεί. Για τον Μαρξιστή όμως είναι μια διάσταση της πράξης του ανθρώπου, ο οποίος υπερπηδά τον εαυτό του προς το μακρινό του ιδεώδες ... Ζούμε, χριστιανοί και μαρξιστές, κάτω από την ανάγκη του ίδιου άπειρου, αλλά το δικό σας είναι παρουσία ενώ το δικό μας είναι απουσία ...

Του τέθηκε επίσης το ερώτημα αν μπορεί ο Προμηθέας να συμφιλιωθεί με τον Χριστό. Ο αθεϊσμός του Γκαρωντί και των ομοϊδεατών του, παρ' ότι του προσφέρεται σωτηρία μέσω του Ιησού Χριστού, προτιμά τον Προμηθέα²². Ένας τέτοιος δημόσια διακηρυγμένος αθεϊσμός βρίσκεται σε αντίθεση με τον κληρικισμό και εχθρικός απέναντι σε μια εκκλησία που την θεωρεί θρησκεία τυποποιημένων παραδόσεων και την ταυτίζει με ορισμένες αντιλαϊκές πολιτικές.

Υπάρχουν όμως κι αυτοί που δηλώνουν πίστη στον Θεό και, παρ' ότι απορρίπτουν τον αθεϊσμό όπως και κάθε θρησκεία, στέκονται αδιάφοροι απέναντι σε κάθε μορφή εκκλησιαστικής λατρείας. Έτσι συνέβηκε και με τον Ζαν-Ενρί Φαμπρ, για τον οποίο κάποιος θα μπορούσε να πει, πως στην προσπάθειά του να μας βοηθήσει να ξαναανιώσουμε την γεύση της φύσης, μας βοήθησε να ξανα-ανακαλύψουμε την γεύση του Θεού. Το ίδιο και ο καθηγητής Αλφρέ Κασλέρ, κάτοχος βραβείου Νομπέλ της Φυσικής, ο οποίος διακηρύττει²³:

Μπορώ να πω ότι δεν είμαι άθεος, αλλά επίσης και πως δεν έχω και θρησκευτικές συνήθειες. Νομίζω ότι στο παρελθόν οι θρησκείες έφεραν τόσο μεγάλο κακό — τους θρησκευτικούς πολέμους σαν παράδειγμα — ώστε να μη μπορώ να προσκολληθώ σε μια απ' αυτές.

Αναμφίβολα χρειάζεται εδώ διαφοροποίηση ανάμεσα στη θρησκεία και την πίστη: «Ο σύγχρονος άνθρωπος δέχεται ακόμη τη λέξη 'πίστη' ενώ, αντιθέτως, δεν δέχεται τη λέξη 'θρησκεία' ...», όπως διαβεβαιώνει ο Ντυκένγ (σ. 258).

Επίσης πρέπει να διευκρινίσει κανείς την ορολογία αποδίδοντας την πρόπουσα ερμηνεία στις λέξεις «πίστη», «χριστιανός», «εκκλησία», «θρησκεία»! Διαφορετικά πολλοί καταλήγουν σε λάθος θέσεις, χτίζοντας πάνω σε λανθασμένες προϋποθέσεις βάσει αξιοθρήνητων παρεξηγήσεων. Ο Απόστολος Παύλος κάνει έναν ξεκάθαρο διαχωρισμό ανάμεσα στην πίστη και τη θρησκεία,

²² Απόσπασμα από άρθρο του περιοδικού «Catacombes», Οκτ. 1972, με τίτλο «Αύριο ο αντίχριστος» όπου ο Ενρί Καρτόν αναλύει το βιβλίο του Ρ. Γκαρωντί «Από το ανάθεμα στον διάλογο – Ένας μαρξιστής απευθύνεται στο Συμβούλιο».

²³ Στο βιβλίο του Ζακ Ντυκένγ «Ο Θεός για τον σημερινό άνθρωπο», σ. 119.

διακηρύττοντας στους Αθηναίους που είχαν συγκεντρωθεί στον Άρειο Πάγο για να τον ακούσουν: «Άνδρες Αθηναίοι, βλέπω ότι είσαστε από κάθε άποψη πολύ θρήσκοι. Διότι καθώς περνούσα και κοίταζα τα ιερά σας βρήκα έναν βωμό, με την επιγραφή: 'Στον άγνωστο Θεό'. Λοιπόν, αυτόν που λατρεύετε, χωρίς να τον ξέρετε, αυτόν σας κηρύττω ...» (Πραξ. 17/22-23).

Πόσες διαφορετικές βαθμίδες, αποχρώσεις, μορφές, κίνητρα και απόψεις κρύβονται πίσω από τον αθεϊσμό! Αξίζει να εξετάσει κανείς όχι τόσο τις ποικιλίες και τις μεταλλαγές του, αλλά πρωτίστως τις βασικές του αρχές και την «λογικότητά» του. Φαίνεται αρκετά δικαιολογημένη η παρατήρηση του βιολόγου Αρμάν Σαμπατιέ, στις αρχές του 20ου αιώνα, δηλαδή την εποχή όπου οικοδομείτο ο επιστημονισμός, στο έργο του, «Φιλοσοφία της προσπάθειας»²⁴:

Υπάρχουν, πιστεύω, πολύ λιγότεροι πραγματικοί άθεοι, άθεοι που σκέφτονται, των οποίων ο αθεϊσμός είναι αποτέλεσμα σοβαρής έρευνας. Η πλειοψηφία των αθεϊστών είναι άθεοι της πράξης, όχι της σκέψης. Είναι άνθρωποι που δεν θέλουν να σκέφτονται για τον Θεό, πιο κατηγορηματικά ακόμα κι από τους αμετάβλητους αρνητές της ύπαρξής του. (σ. 104)

Είναι αυτό που παρατηρούμε σήμερα. Συμβαίνει όταν οι άνθρωποι αρχίζουν να σκέφτονται ορθολογικά, παρ' όλη την επίπλαστη αθεϊστική εικόνα, τις αντιδράσεις, τα αιφνίδια αναπηδήματα και τις μεταλλαγές στη σκέψη.

Ο Μπόρις Ντοτσένκο, διδάκτορας Μαθηματικών και Φυσικής, συγγραφέας πολλών επιστημονικών υπομνημάτων και διευθυντής του τμήματος Πυρηνικής Φυσικής στην Ακαδημία Επιστημών της Ουκρανίας στο Κίεβο, τώρα κάτοικος του Καναδά και καθηγητής Μαθηματικών στο Πανεπιστήμιο του Waterloo στο Οντάριο, είναι ένας πρώην αθεϊστής αυτής της κατηγορίας. Κατέληξε να πιστεύει στο Θεό μέσω των επιστημονικών του ερευνών και λόγω των προσωπικών του σκέψεων. Είναι αλήθεια πως η διαδρομή της πίστης του οφείλεται στην ανακάλυψη της Αγίας Γραφής. Το 1944 βρήκε μια Βίβλο σ' ένα αλώνι. Στην πρώτη ανάγνωσή της, «ρούφηξε» κυριολεκτικά το γοητευτικό περιεχόμενό της. Κάποια μέρα, με μυστηριώδη τρόπο, η Βίβλος εξαφανίστηκε από το δωμάτιό του. Ο Ντοτσένκο όμως είχε ήδη απομνημονεύσει το περιεχόμενό της. Τα λόγια που τον είχαν βαθιά αναστατώσει ήταν: «Στην αρχή ήταν ο Λόγος και ο Λόγος ήταν... Θεός». Χρόνια αργότερα, μια άλλη Βίβλος εμφανίστηκε μπροστά του, στη βιβλιοθήκη του καθηγητή Ιακώβου Φρένκελ, έναν από τους εξέχοντες Φυσικούς της Σοβιετικής Ένωσης και πολύ στενό φίλο του Άλμπερτ Αϊνστάιν. Όπως αποδείχτηκε, ο Φρένκελ πίστευε ακλόνητα στον Θεό και το γεγονός αυτό οδήγησε τον Ντοτσένκο σε περισυλλογή για αρκετό καιρό. Κατέληξε στο ότι η δημιουργία, η οργάνωση, η όλη εξέλιξη του σύμπαντος δεν θα μπορούσαν να είχαν διατηρηθεί χωρίς μια δύναμη ξέχωρη από τον υλικό

²⁴ Armand Sabatier, *Philosophie de l'effort: Essais philosophiques d'un naturaliste*, 1908.

κόσμο, που κατευθύνει το κάθε τι ακόμα και την ίδια του τη ζωή. «Από εκείνη τη στιγμή», ομολογεί ο Ντοτσένκο, «άρχισα να προσεύχομαι».

Φτάνοντας στον Καναδά, βρίσκει ξανά μια Βίβλο μπροστά του, αυτή τη φορά στο συρτάρι του κομοδίνου στο ξενοδοχείο που έμενε. Αφήνει κάθε τι άλλο στην άκρη για να αφοσιωθεί και πάλι στην μελέτη της. Όταν αργότερα τον ρωτούν, αν δεχόταν αυτά που διάβαζε, εκείνος απαντά με βουρκωμένα μάτια: «Τα καταβρόχθισα». Στη συνέχεια ο Ντοτσένκο άρχισε να θέτει νέους στόχους στη ζωή του: «Θέλω σαν καθηγητής να διδάσκω τους φοιτητές, όχι μόνο μεταδίδοντάς τους επιστημονικές γνώσεις ή μαθαίνοντάς τους να λύνουν μαθηματικές ασκήσεις, αλλά να τους βοηθήσω να γίνουν άνθρωποι που γνωρίζουν την ευθύνη τους στον κόσμο, στην κοινωνία και απέναντι στο Θεό». «Σαν επιστήμονας, έλεγε, αν είναι να κατορθώσω κάτι, θα το μπορέσω μόνο επειδή το θέλει ο Θεός το κύριο ενδιαφέρον μου είναι το κάθε μου έργο να ικανοποιεί Εκείνον. Πραγματική σοφία δεν πηγάζει από πουθενά αλλού παρά από τον Θεό ...». Για την στενή του σχέση με τον Θεό, γράφει: «Ο Θεός είναι πολύ κοντά μου. Από τότε που μου έδωσε ζωή. Γι' αυτό στις προσευχές μου Του ζητώ 'οδήγησέ με, Κύριε, σε μονοπάτια που Σου αρέσουν'»²⁵.

Ορίστε πώς ένας αθεϊστής ανακάλυψε τον προσωπικό, ζωντανό, υπερβατικό Θεό και τον δέχτηκε στη ζωή του!

2) Διαφοροποίηση ανάμεσα στους πιστεύοντες

Τί να πούμε όμως για εκείνους, που διακηρύττουν χριστιανική πίστη, συγχρόνως όμως προωθούν ιδέες πανθειστικές, ότι δηλαδή ο Θεός βρίσκεται διάχυτος μέσα στη φύση ή ταυτίζεται μ' αυτήν. Θεωρούν τον Θεό δημιουργική, εξελικτική αρχή κίνησης και όχι Θεό προσωπικό. Ακόμα κι αν πρόκειται για «υπερέχουσα μορφή πανθεϊσμού», όπως ομολογούν ο Πιέρ Τεγάρ ντε Σαρντέν και άλλοι, έναν μυστικιστικό πανθεισμό, συμβιβαστικό – χριστοκεντρικό, όσον αφορά τον εγκόσμιο Χριστό -, ως εξελικτική αρχή του σύμπαντος, συνεχώς εξελισσόμενη. Ένας τέτοιος αθεϊσμός δεν διαφέρει από τον αγνωστικισμό, προς τον οποίο κλίνουν ασυνείδητα οι πιο πολλοί υλιστές σήμερα.

Ήδη ο Σοπενχάουερ είχε διακηρύξει: «Η πανθειστική πρόταση πως ο Θεός και ο κόσμος είναι ένα, δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια έξυπνη περιστροφή του λόγου για να πουν στον Θεό και Κύριο πως απολύθηκε». Ο Αλεξάντρ Βινέ θεωρεί πως «ο πανθεισμός δεν είναι τίποτε άλλο από έναν εμφατικό και πομπώδη αθεϊσμό». Με το να αναζητεί κανείς τον Θεό διάχυτο στη φύση, πέφτει σε παγίδα. Ο Απόστολος Παύλος προειδοποιεί: «Αντήλλαξαν την αλήθεια του Θεού με το ψέμα και σεβάστηκαν και λάτρεψαν την κτίση μάλλον παρά τον Κτίσαντα, ο οποίος είναι ευλογητός αιώνια» (Ρωμ. 1/25).

Ο αθεϊσμός με χριστιανικό κάλυμμα, ονομάστηκε παράδοξα «θεολογία του πεθαμένου θεού». Αλλά, όταν η υπερβατικότητα ενός προσωπικού και ζωντανού

²⁵ Ένας επιστήμονας από τη Σοβιετική Ένωση ανακαλύπτει τον Θεό, Περιοδικό «Catacombes», Σεπτ. 1972.

Θεού καταργείται για χάρη της ενύπαρξής Του στην ύλη - τότε ο άνθρωπος καταντά λατρευτής της κτίσης και του ίδιου του εαυτού του και όχι του Δημιουργού. Ταυτόχρονα ξεφτιλίζονται τα όρια ανάμεσα στην πίστη και τον καθαρό αθεϊσμό και η πίστη στο Θεό μετατρέπεται σε πίστη στον άνθρωπο.

Όλα αυτά μας δείχνουν το περίπλοκο του ερωτήματος. Πρέπει κανείς να δίνει προσοχή στην μορφή έκφρασης της πίστης του, προτού εκδηλωθεί ή κάνει κάποιου είδους ταξινόμηση. Επίσης, όσον αφορά τις ποικίλες μορφές του αθεϊσμού, τις αποχρώσεις του και τα πιθανά του κίνητρα.

3. ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ — ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ

Έχοντας υπόψη αυτά που είπαμε πριν, όπως και το γεγονός ότι είναι δύσκολο να κάνουμε σαφείς στατιστικές αναλύσεις για τον 20^ο αιώνα - όπως π.χ. αυτές που έγιναν για τον 19^ο -, είναι φανερό πως ο αριθμός των πιστών επιστημόνων στον 20^ο αιώνα δεν είναι λιγότερο αξιόλογος. Ας αναφέρουμε μόνο:

- Αστρονόμους, όπως τον Sir James Jeans (1877-1946) και τον Arthur Eddington (1882-1944).
- Φυσικομαθηματικούς, όπως τον Άλμπερτ Αϊνστάιν (1879-1955).
- Φυσικούς όπως τον Edouard Branly (1844-1940), τον Georges Claude (1870-1960), τον Louis de Broglie (1892-1987) τον Louis Leprince-Ringuet (1901-2000) και τον Alfred Kastler (1902-1984).
- Γεωλόγους, όπως τον Albert de Lapparent (1839—1908), τον Paul de Rouville (1823-1907), τον Emile Haug (1861-1927), τον Louis de Launay (1860-1938), τον Pierre Termier (1859-1930).
- Βιοφυσικούς, όπως τον Henri Devaux (1862-1956), τον Pierre Lecomte du Nouÿ (1883-1947).
- Φυσιολόγους, όπως τον Ίβάν Πέτροβιτς Παυλώφ (1849-1936) ο όποιος ανακάλυψε τις συμβατικές αντανακλαστικές αντιδράσεις, τον Paul Chauchard (1912-2003), έναν εξίσου ειδικευμένο φυσιολόγο του νευρικού συστήματος.
- Βιολόγους, Ανατομικούς, Ζωολόγους, όπως τον Jean-Henri Fabre (1823-1915), τον φημισμένο εντομολόγο (1823-1915), τον Armand Sabatier (1834-1910), έναν από τους πρώτους στη συγκριτική ανατομία, τον Louis Vialleton (1859-1929) και τον Henri Rouviere (1875-1952), ανατομικούς σαν τον Lucien Cuénot (1866-1951), τον Emile Guyénot (1885-1963), τον Louis Bounoure (1885-1966), τον Pierre-Paul Grassé (1895-1985). Όλοι τους βιολόγοι με στάση απέναντι στη θεωρία της εξέλιξης των ειδών διαφοροποιημένη.
- Γιατρούς, όπως τον Emile Roux (1853-1933) και τον Albert Caimette (1863-1933), και οι δυο μαθητές του Λουί Παστέρ, τον Alexis Carrel (1873-1944), τον Joseph Grasset (1849-1918), έναν από τους κύριους αντιπροσώπους της σχολής του Montpellier, τον Rémy Collin (1880-1957), τον Paul Tournier (1898-1986) και τον Maurice Vernet (1887-1974).
- Βοτανολόγους, όπως τον P.- A. Daugeard (1862-1947), τους καθηγητές μου Charles Flahault (1852-1935) και Jules Pavillard (1868-1962), τον Louis Emberger (1897-1969), τον ελβετό Claude Favarger και πόσα άλλα ονόματα που θα μπορούσαμε να προσθέσουμε στον σύντομο αυτό κατάλογο²⁶.

²⁶ Εδώ πρόκειται, φυσικά, ως επί το πλείστον για ονόματα επιστημόνων γαλλικής καταγωγής (σμμ).

Χωρίς αμφιβολία μπορεί να πει κανείς πως η πίστη των επιστημόνων αυτών, των οποίων οι περισσότεροι έχουν πεθάνει, καλύπτει και εκπροσωπεί ακόμη ένα μεγάλο φάσμα έκφρασης. Κατέληξαν στην πίστη με χίλιους-δυο διαφορετικούς τρόπους. Και ο καθένας τους έχει να διηγηθεί τη δική του ιστορία. Οι μαρτυρίες τους είναι συγκινητικές, πειστικές και θα μπορούσε να γεμίσει κανείς τόμους ολόκληρους. Θα μεταφέρουμε μόνο λίγες απ' αυτές παρακάτω.

Κατ' αρχήν ας δούμε τη μαρτυρία του βιοφυσικού Lecomte du Noüy, η οποία, παρ' όλο που γράφτηκε το 1948 είναι εξαιρετικά επίκαιρη. Στο βιβλίο του «Ο άνθρωπος και ο προορισμός του»²⁷ γράφει:

... Ας μας επιτραπεί να σκεφτούμε πως αρκετοί από τους μεγάλους σύγχρονους επιστήμονες πιστεύουν (στο Θεό - στυμ), και ότι οι αντιλήψεις που αποκτήσαμε τα περασμένα σαράντα χρόνια, αντί να υποστηρίζουν την υλιστική θέση, έχουν αποδείξει το αντίθετο, πως δηλαδή αυτή δεν είναι επιστημονικά βάσιμη. Ο μεγάλος αστρονόμος και μαθηματικός Eddington, καθώς και ένας μεγάλος αριθμός εξεχόντων βιολόγων συνέβαλλαν με το έργο τους στη διαμόρφωση αυτής της νέας αντίληψης τα τελευταία είκοσι χρόνια και μάλιστα με στοιχεία που είναι αδύνατο να μείνουν απαρατήρητα ... Κάθε άνθρωπος που πιστεύει στον Θεό πρέπει να ξέρει πως κανένα επιστημονικό γεγονός δεν μπορεί να διαψεύσει την ύπαρξη Του, αν βέβαια πρόκειται για αληθινό γεγονός...

Και τώρα μια μαρτυρία που δημοσιεύτηκε στο επιστημονικό περιοδικό «La Recherche»²⁸ σε άρθρο του Pierre Thuillier με τίτλο: «Πώς χτίζονται επιστημονικές θεωρίες;». Είναι αναγνωρισμένο γεγονός και υποστηρίζεται από πολλούς συγγραφείς ότι ο χριστιανισμός είχε αποφασιστική επιρροή στην ανάπτυξη των μοντέρνων επιστημών. Συγκεκριμένα ο Τουιλλιέ γράφει:

Ελάχιστα ιστορικά γεγονότα σήμερα αμφισβητούνται λιγότερο από το γεγονός πως υπάρχει σχέση ανάμεσα στην επιστήμη και τη σύγχρονη τεχνολογία αφ' ενός και τη θρησκεία, ειδικά τη χριστιανική θεολογία, αφ' ετέρου.

Και συνεχίζει πως η διδασκαλία της ενσάρκωσης του Ιησού Χριστού έδωσε την ώθηση για την ανάπτυξη των φυσικομαθηματικών, όχι άμεσα βέβαια, αλλά ως γεγονός «ο Λόγος έγινε σάρκα», φανερώθηκε σε όλους και όχι μόνο στον Πλάτωνα ή τον Αριστοτέλη που την κρατούσαν για τον εαυτό τους (Alexandre Kojève). Αυτή η θεώρηση του κόσμου, δηλαδή η άποψη που διαμορφώθηκε μέσω

²⁷ Lecomte du Noüy, *L'Homme et sa Destinée*, 1948, σ. 193.

²⁸ Περιοδικό *La Recherche*, τεύχος 13, Ιούνιος 1971, σ. 551.

της χριστιανικής διδασκαλίας, ώθησε την ανθρωπότητα (μαζικά - στμ) προς την επιστημονική έρευνα, πράγμα που άλλες θρησκείες και πολιτισμοί δεν το κατάφεραν.

Μια έρευνα του R.-K. Merton που δημοσιεύτηκε το 1936 («Ο Πουριτανισμός, ο Ευσεβισμός και η Επιστήμη»²⁹ καταδεικνύει τον σημαντικό ρόλο που είχε η Μεταρρύθμιση στην εξέλιξη και πρόοδο των επιστημών, όπως προσπάθησα να δείξω και αλλού³⁰.

Από την αλληλογραφία μου με τον ολλανδό επιστήμονα, ειδικό στο πεδίο των εφαρμοσμένων μαθηματικών, δρα G.-A. Blaauw θέλω να μεταφέρω τα εξής³¹:

Είμαι τώρα περίπου είκοσι χρόνια πιστός του Χριστού. Όλη αυτή την περίοδο σπούδασα και εργάστηκα στο πεδίο της νεώτερης επιστήμης, προπαντός στον τομέα των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Όμως η επιστημονική μου εργασία δεν μπόρεσε να αναμετρηθεί με τις πνευματικές ευλογίες και το θάρρος που ο Θεός, με τη χάρη Του, μου πρόσφεραν όλα αυτά τα χρόνια. Περισσότερο μάλλον, επειδή μου χάρισε τη βεβαιότητα για την Αλήθεια Του που αποκαλύπτεται μέσα στο Λόγο Του. Δεν το έχω διαπιστώσει μόνο εγώ, στη δική μου ζωή, αλλά και σε άλλους επιστήμονες που κι εκείνοι πιστεύουν στον Χριστό.

Ένας άλλος μαθηματικός, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Μαγεντίας της Γερμανίας, ο Hans Rohrbach, στα βιβλία του «Η θεώρηση του κόσμου σύμφωνα με την επιστήμη και τη Βίβλο» και «Μπορώ ως επιστήμονας σήμερα να πιστεύω; — Αλλαγές στην επιστημονική θεώρηση του κόσμου» εκφράστηκε ως εξής³²:

Οι σύγχρονες ιδέες της φυσικής βρίσκονται σε μεγάλη αρμονία με τη βιβλική αποκάλυψη. Τον 19^ο αιώνα δεν ήταν δυνατό αυτό, κυρίως επειδή οι ιδέες στη φυσική ακολουθούσαν (ακόμη) τη σκέψη του Αριστοτέλη ... Τόσο το ορατό όσο και το αόρατο είναι στοιχεία αλληλο-εισχωρούμενα. Ο πιστός άνθρωπος ζει και

²⁹ Robert K. Merton, «Puritanism, Pietism and Science», στο περιοδικό «Sociological Review», τόμος XXVIII, τεύχος 1, Ιανουάριος 1936, σ. 1-30.

³⁰ Daniel Vernet, «La Reforme et les Sciences» (Η Μεταρρύθμιση και οι Επιστήμες), εκδόσεις «La Cause», 1966.

³¹ Απόσπασμα από ένα προσωπικό του γράμμα από τις 21 Αυγούστου 1970, για το οποίο μας παραχώρησε το δικαίωμα να το δημοσιεύουμε.

³² Hans Rohrbach, L'image du monde, d'après la Science et d'après la Bible, στο περιοδικό Revue Reformée, τεύχος 75-76, 1968, σ. 3-4 και En tant que savant, puis-je encore croire aujourd'hui?, περιοδικό ACTES, ειδική έκδοση με θέμα «Επιστήμη και Πίστη», Ιανουάριος 1969.

στους δυο αυτούς κόσμους. Η άποψη της παράδοξης αυτής συνεισχώρησης, του ορατού στο αόρατο, είναι κατά τη Βίβλο σωστή. Πάνω σ' αυτή τη βάση μπορώ να προσφέρω απαντήσεις σε ερωτήματα όπως: Τί υπάρχει πέρα από το περιορισμένο μας σύμπαν; - Η αόρατη πραγματικότητα του Θεού. Και στο ερώτημα: Τι υπήρξε στην αρχή του Σύμπαντος; - Η αιωνιότητα του Θεού. Ο χρόνος είναι θείο δημιούργημα. Κυλάει από την αιωνιότητα και καταλήγει πάλι σ' αυτήν ... Δεν εφαρμόζονται οι ιδιότητες του χώρου και του χρόνου κατά τον ίδιο τρόπο και στον αόρατο κόσμο, επειδή είναι συνδεδεμένες με την ύλη, το ορατό. Όμως, από που προέρχεται η ύλη; - Ξεκινάει από τον αόρατο κόσμο, όπου κατοικεί ο Θεός και δημιουργείται δια του Λόγου του Θεού... Μιλάει δηλαδή ο Θεός κατά βούληση, κι ο Λόγος Του αυτός, γεμάτος ενέργεια και δύναμη, μεταμορφώνεται σε φυσική ενέργεια, σε ύλη. Δεν μπορώ αλλιώς να μιλήσω για τα πράγματα παρά μόνο ως πιστός, ξεκινώντας από τη δική μου προσωπική θεώρηση του κόσμου. Δεν βλέπω οι επιστημονικές μου γνώσεις να αντιφάσκουν σ' αυτή. Η Βίβλος μας δίνει την απόλυτη γνώση, ακόμα και για τα πράγματα που ο επιστήμονας δεν μπορεί να γνωρίζει με τις μεθόδους της επιστήμης.

Και τώρα η μαρτυρία³³ του καθηγητή Alfred Kastler, κατόχου Βραβείου Νομπέλ της Φυσικής, τον οποίο είχαμε αναφέρει και πριν:

Η ιδέα, ότι ο κόσμος, το υλικό αυτό σύμπαν, αυτό-δημιουργήθηκε μου φαίνεται αρκετά παράδοξη. Δεν μπορώ να σκεφτώ αυτό τον κόσμο χωρίς έναν δημιουργό, ένα θεό. Για τον Φυσικό, η φύση ενός και μόνο ατόμου είναι τόσο πολύπλοκη αλλά ταυτόχρονα τόσο γεμάτη λογικότητα, ώστε η ιδέα ενός σύμπαντος καθαρά υλικού δεν έχει νόημα...

Σχετικά με το όρια της επιστήμης γράφει:

Παρατηρώντας την εξέλιξη της επιστήμης, όχι με την προκατάληψη των εξαισιων αποτελεσμάτων της, αλλά παρατηρώντας την εσωτερική της εξέλιξη, διαπιστώνει κανείς ότι τα μεγάλα άλματα στην πρόοδο της επιστημονικής σκέψης επιτεύχθηκαν όταν οι

³³ Από τα περιοδικά *L'Express*, 12 Αυγ. 1968 και *Cri du Monde*, Οκτ. 1969, σε διασκευή του Jacques Duquesne στο βιβλίο του: *Dieu pour l'homme d'aujourd'hui*, 1970, σ. 119-120, 223-24 και 229.

επιστήμονες εγκατέλειπαν παλιές νοοτροπίες ... - και όντως: όλα τα μεγάλα θεωρήματα της Φυσικής αρχίζουν μ' αυτές τις τρεις λέξεις: 'Είναι αδύνατο να ...', διαπιστώνοντας την αναγνώριση της αποτυχίας μιας συγκεκριμένης νοοτροπίας. Το θεώρημα περί διατήρησης της ενέργειας π.χ. λέει: 'Είναι αδύνατο να δημιουργηθεί ενέργεια, μόνο να μετατραπεί'. Είναι η αναγνώριση της αποτυχίας χιλιάδων ανθρώπων που επί αιώνες προσπαθούσαν να πετύχουν το αεικίνητο³⁴.

Είναι αδύνατο να κατασκευαστεί μια μηχανή που λειτουργεί ανάμεσα σε δυο δεξαμενές θερμότητας της ίδιας θερμοκρασίας. Το περίφημο αυτό θεώρημα του Carnot εκφράζει κάτι το αδύνατο. Θα μπορούσα να αναφέρω κι άλλα τέτοια παραδείγματα ... Επειδή ο επιστήμονας πρέπει να αναγνωρίσει την αποτυχία του και ταυτόχρονα την αδυναμία του, μαθαίνει το μεγάλο μάθημα της ταπεινοφροσύνης. Δεν είμαι σίγουρος, αν κάποια μέρα, αντιμετωπίζοντας τους βιολογικούς παράγοντες της ζωής, δεν καταλήξουμε στην εγκατάλειψη της νοοτροπίας πως πρέπει καλά και σώνει να εξηγούμε τα φαινόμενα της ζωής μόνο μέσω φυσικο-χημικών νόμων. Με άλλα λόγια: Ο άνθρωπος που τόσο καλά ξέρει να καταστρέφει τη ζωή ίσως κάποια μέρα καταλάβει πως πρέπει να εγκαταλείψει μια για πάντα την προσπάθεια του να την δημιουργήσει.

Αλήθεια, η δημιουργία της ζωής, που στα εβραϊκά της Π. Διαθήκης διατυπώνεται με το ρήμα «μπαρά» (δημιουργώ από το μηδέν), ανήκει αποκλειστικά στον Θεό και όχι στον άνθρωπο. Είναι τομέας που ο Θεός ζηλότυπα τον κρατεί για τον ίδιο Του τον Εαυτό κι ο άνθρωπος δεν έχει δικαίωμα να ανακατεύεται. Έτσι, παρ' όλες τις επιστημονικές επιτυχίες στη φυσική και τη βιολογία, οι επιστήμονες σήμερα φαίνεται να φτάνουν σε «όρια» που τους κρατούν ταπεινούς, σε αντίθεση με τη στάση που κρατούσαν την εποχή της φυσιοκρατίας.

Ο Wernher von Braun, ο πατέρας της αεροναυτικής και των πυραύλων, πρώην υποδιοδυντής στην αμερικανική Υπηρεσία Αεροναυτικής και Διαστήματος (NASA) διαβεβαιώνει³⁵:

... Οι υλιστές του 19^{ου} αιώνα και οι κληρονόμοι τους μαρξιστές του 20^{ου} αιώνα, μας λένε πως οι αυξανόμενες επιστημονικές γνώσεις μας ωθούν να ξεπεράσουμε την πίστη σ' έναν Δημιουργό. Αλλά μέχρι τώρα, κάθε

³⁴ Δηλαδή κάτι που κινείται διαρκώς παράγοντας τουλάχιστον την ενέργεια που καταναλώνει (στυμ).

³⁵ Pour vous, qui est Jésus-Christ?, Editions du Cerf, 1971, σ. 89.

απάντηση που βρήκαμε στα προβλήματα της επιστήμης μας έφερε αντιμέτωπους με νέα ερωτήματα. Όσο περισσότερο κατανοούμε την πολυπλοκότητα στο ατομικό πλαίσιο, τη λειτουργία του έμβιου κόσμου ή τις κινήσεις των γαλαξιών, βρίσκουμε παραπάνω λόγους να θαυμάζουμε την δόξα της θείας σοφίας μέσα στη Δημιουργία ... ο άνθρωπος χρειάζεται την Πίστη όπως χρειάζεται το ψωμί, το νερό και το οξυγόνο. Μαζί με την επιστήμη όλου του κόσμου έχουμε ανάγκη και την πίστη στον Θεό, διότι πιστεύοντας στον εαυτό μας, γρήγορα φτάνουμε σε όρια.

Επίσης, ο φυσικομαθηματικός Άλμπερτ Αϊνστάιν γράφει³⁶:

Χωρίς πίστη στην εσωτερική αρμονία του κόσμου μας, δεν θα ήταν δυνατό να υπάρξει ποτέ επιστήμη.

Αλλού γράφει:

Εάν απαλλάξουμε τον Ιουδαϊσμό από τους προφήτες, και τον Χριστιανισμό που δίδαξε ο Ιησούς απ' όλα εκείνα που προστέθηκαν αργότερα, προπαντός την παπαδοκρατία, θα αποκτήσουμε μια θρησκεία που είναι σε θέση να διαφυλάττει τον κόσμο απ' όλες τις κοινωνικές του αρρώστιες. Κάθε άνθρωπος έχει την άγια υποχρέωση να κάνει το καλύτερο για να θριαμβεύσει μια τέτοια θρησκεία.

Ο Γερμανός πυρηνικός φυσικός Bernhard Philberth, το 1973 είπε την εξής σημαντική φράση:

Η απειλή της τέλει καταστροφής κάθεται βαριά επάνω στους ώμους μιας ανθρωπότητας που αποθέωσε τη σκέψη και υποδουλώθηκε στα σχέδιά της. Έτσι κρίνεται από μόνη της μπροστά στη φοβερή και αναπόφευκτη Κρίση του ζωντανού Θεού.

Ο φυσικός Louis Leprince-Ringuet, στο βιβλίο του «Περί ατόμων και ανθρώπων»³⁷, γράφει τα εξής:

Με τους δυο πρώτιστους στόχους της σύγχρονης επιστήμης, την ΜΕΛΕΤΗ της φύσης και την ΕΞΟΥΣΙΑ επάνω της, ο χριστιανός ερευνητής νιώθει σιγουριά.

³⁶ S. Van Mierlo: *La science, la raison et la foi (Η Επιστήμη, η Λογική και η Πίστη)*, R.U.F., 1948, σ. 89 και R. Wurmbrand: *L' église du silence torturée pour Christ («Κρυφή εκκλησία βασανισμένη για χάρη του Χριστού»)*, 2η έκδοση 1969, σ. 171.

³⁷ *Des atomes et des hommes*, 1966, (νέα διορθωμένη έκδοση 1969), σ. 233-246.

Επειδή δεν πρόκειται για στόχους κάποιας ξένης ή εχθρικής για την πίστη ιδεολογίας. Και οι δυο αυτοί στόχοι ανταποκρίνονται στις βασικές αντιλήψεις της πίστης του και εναρμονίζονται με το επάγγελμά του. Όσον αφορά τη μελέτη, ολόκληρη η βιβλική και χριστιανική παράδοση τον διδάσκουν πως πρέπει να μελετά τα έργα του Δημιουργού, τόσο στον έμβιο όσο και ολόκληρο τον μη-έμβιο κόσμο ...

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ αποτελεί σκοπό για τον χριστιανό· κι αυτό έχει περισσότερο νόημα και μεγαλύτερη αξία από την σκέτη απασχόληση που δεν είναι παρά ένα μέσο (Γεν. 2/19-20).

Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ είναι κι αυτή ιδέα χριστιανική (Γεν. 1/26-28, Ψαλ. 8/6-9)... Ο ερευνητής... εύκολα αντιλαμβάνεται πως η επιστήμη, παρ' όλες τις σημαντικές προόδους από τις αρχές της μέχρι σήμερα, δεν έχει καταφέρει να δώσει απάντηση στα μεγάλα ερωτήματα της ανθρωπότητας. Ακόμα κι αν βρίσκεται σε θέση ν' αλλάξει τη συμπεριφορά μας και τις αντιδράσεις του εγκεφάλου μας, δεν μπορεί να μας διδάξει π.χ. πώς ήρθαμε εδώ... Όταν ο ερευνητής αποδέχεται την ιδέα της αμαρτίας και της Χάρης, ανακαλύπτει πως η άποψη αυτή είναι βαθειά ικανοποιητική επειδή συμβάλλει στο να ξεκαθαρίσουν κάποια πράγματα...

Διαβάσαμε τις γνώμες μαθηματικών, αστρονόμων και φυσικών των όποιων το επιστημονικό έργο συνδέεται άμεσα με ξακουστές επιστημονικές ανακαλύψεις. Παρ' όλα τους τα επιτεύγματά και τις επιτυχίες, δεν περηφανεύονται ούτε ξεγράφουν το όνομα του Θεού από τη σκέψη ή τη γλώσσα τους. Όπως δείχνουν οι μαρτυρίες τους, η επιστημονική γνώση δεν αποτελεί εμπόδιο για την πίστη, επειδή ως διανοούμενοι σκέφτονται, συγκρίνουν κι εξασκούνται στο να βλέπουν πάρα πέρα, στην ανάλυση των προβλημάτων από γενική σκοπιά, θέτοντάς τα σε σχέση με το ξεκίνημα της ανθρωπότητας, την ανθρώπινη φύση καθώς και τον προορισμό της στο σύμπαν, «του οποίου (όπως γράφει ο Lepince-Ringuet) ο άνθρωπος κρατάει τα κλειδιά».

Τα επιστημονικά στοιχεία φαίνεται πως κι αυτά προσφέρουν περισσότερη βεβαιότητα για την ύπαρξη και την παρουσία του αληθινού Θεού, του Δημιουργού των ουρανών και της γης· ενός Θεού, που με το στόμα του προφήτη αυτοχαρακτηρίζεται ως ζηλότυπος: «Δεν θέλω δώσει την δόξα μου εις άλλον» (Ησαΐας 42/8 και 48/11).

Στη συνέχεια ας ρωτήσουμε τη γνώμη ενός έξοχου σύγχρονου βιολόγου, για τον όποιο μιλήσαμε και πριν, τον Πιέρ-Πωλ Γκρασσέ, καθηγητή στη Σορβόνη και

μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας Επιστημών. Υπήρξε ένας από τους πρωτοπόρους στην ηλεκτρονική μικροσκοπία. Επίσης, ασχολήθηκε και με την συμπεριφορά των ζώων και την ψυχολογία τους. Ιδρυτής και εκδότης του μεγάλου έργου «Συγγράμματα Ζωολογίας», το οποίο μέχρι το 1971 είχε εκδοθεί σε είκοσι-πέντε τόμους. Το έργο του πάνω στους μαστιγοφόρους οργανισμούς που συμβιώνουν με το λευκό μερμήγκι τον οδήγησε να εμβαθύνει στην Κυτταρική Βιολογία. Την εποχή που ήμουν φοιτητής του στο Μονπελλιέ, μου ήταν αδύνατο να διακρίνω τον φιλοσοφικό προσανατολισμό που παρουσίαζε ο καθηγητής Γκρασσέ στα τέλη της επιστημονικής του σταδιοδρομίας. Είχα ένα μάθημα σ' αυτόν για τα πρωτόζωα. Αν και δεν θα τον τοποθετούσα την εποχή εκείνη ανάμεσα στους άθεους επιστήμονες, τον θεωρούσα τουλάχιστον αδιάφορο η αγνωστικιστή. Συνεπώς, λόγω των σπουδών του στη Βιολογία ο καθηγητής Γκρασσέ πρέπει να οδηγήθηκε προς τη φιλοσοφία και τη μεταφυσική. Ο νέος του προσανατολισμός, καρπός της πολλής του εργασίας και της βαθιάς του σκέψης, αποδεικνύεται ξεκάθαρα σε πρόσφατο βιβλίο του με τίτλο: «Εσύ, ο μικρούλης Θεός»³⁸. Παρ' όλο που στο βιβλίο αυτό δεν αναφέρεται ιδιαίτερα στον Ζακ Μονό, καταλαβαίνει κανείς ότι πρόκειται για μια απάντηση στο βιβλίο του πρώην καθηγητή του Κολλεγίου της Γαλλίας, διευθυντή του Ινστιτούτου Παστέρ στο Παρίσι. Ο Γκρασσέ παρουσιάζει τον εαυτό του τελείως διαφορετικό από έναν «Απόστολο της Τύχης», λαμβάνοντας ξεκάθαρα θέση σε μια υποσημείωση, η οποία καταδεικνύει και το σκοπό του βιβλίου του:

*Οι σεμνότυφοι, για να μη πούμε υποκριτικοί όροι,
ψευδο-τελεολογία και τελεονομία, που ορισμένοι
βιολόγοι χρησιμοποιούν, εκφράζουν το ίδιο ακριβώς
πράγμα (σ. 64).*

Με «πράγμα» εννοεί την ιδέα περί ενδογενούς σκοπιμότητας των έμβιων όντων, την οποία ο Μονό χρησιμοποιεί σχηματίζοντας τον όρο «τελεονομία». Έτσι, συμπεραίνουμε:

1. Ο Γκρασσέ, παρ' όλο που υποστηρίζει την θεωρία της εξέλιξης των ειδών με πεποίθηση, πιστεύει πως υπάρχουν ουσιώδεις ασυνέχειες στη φύση και ξεχωρίζει «τρία σύμπαντα»: το σύμπαν της νεκρής ύλης (τον μακρόκοσμο), το σύμπαν της ζωής (τον βιόκοσμο) και το σύμπαν του ανθρώπου (ανθρωπόκοσμο), καταδεικνύοντας λεπτομερώς τις διαφορές ανάμεσα στον άνθρωπο και τα άλλα πρωτεύοντα (σε πόδια-χέρια, δίποδα και ορθή στάση, ανατομία του κρανίου, έναρθρο λόγο, γενετήσιους κύκλους κ.λπ., διαπιστώνοντας ότι, παρ' όλες τις διαφορές τους, τα απολιθώματα του έμφρονα ανθρώπου (*homo sapiens*) έχουν τέτοιο πλούτο κοινών χαρακτηριστικών, ώστε να μην είναι δυνατό να αποδοθούν σε διαφορετικές προελεύσεις ούτε και να θεωρηθούν διαφορετικά είδη.

³⁸ Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα, 1971.

2. Από την άλλη, ο Γκρασέ υποστηρίζει emphaticά την ιδέα της σκοπιμότητας - ήδη μιλήσαμε γι' αυτή - διαχωρίζοντας την ΕΝΔΟΓΕΝΗ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ (φαινομενική σκοπιμότητα) από την ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ, που αφ' ενός ξεπερνάει τα πλαίσια της έρευνας των βιολόγων, αφ' ετέρου επιβάλλεται:

Όταν ο επιστήμονας ανακαλύπτει τους νόμους και σε συνέχεια την τάξη στη φύση, αναρωτιέται ποιός συνέλαβε τους νόμους αυτούς και ποιός κατέστρωσε την τάξη. Το ερώτημα είναι καθαυτό θεμιτό, αλλά υπάγεται στον τομέα της μεταφυσικής και όχι της επιστήμης (σ. 77).

Επίσης αντιλαμβάνεται:

Ένας πνευματοκρατικός φιλόσοφος αγκαλιάζει πιο στενά την πραγματικότητα απ' ότι ένας υλιστής, που περιορίζεται και θεωρεί μόνο τη μια όψη των πραγμάτων (σ. 88).

Σχετικά με τη ζωή γράφει:

Ο ορισμός της ζωής με ακρίβεια είναι κάτι που ξεπερνάει τις δυνάμεις μας· δεν είναι κάτι το υλικό κι ωστόσο μετράμε τις εκδηλώσεις της (σ. 63).

3. Σχετικά με τον άνθρωπο και το Θεό εκφράζεται ως εξής:

Ο άνθρωπος είναι πλάσμα κατ' εξαίρεση· γι' αυτό το δεδομένο πρέπει να είμαστε απόλυτα σίγουροι και δεν πρόκειται εδώ καθόλου για ματαιοδοξία αλλά για μια απλή αντικειμενική διαπίστωση. Η ιδέα ότι ο άνθρωπος προκύπτει από αναρίθμητα σφάλματα αντιγραφής του DNA που παράγονται κατά τον μοριακό αυτοδιπλασιασμό, και παρά τη γοητεία που αυτή η ιδέα ασκεί στις διάνοιες που τείνουν προς το παράδοξο, μου φαίνεται - αν την καλοσυλλογιστώ - μυστήρια, αντίθετη με την πραγματικότητα, πράγμα που την καταδικάζει ... Πράγματι, απονέμοντας στη θεά τύχη τη μητρότητα του εγκεφάλου, του ματιού, ή του εσωτερικού αυτιού ... εκφράζουμε μεγάλη αφέλεια ή και τυφλή εμπιστοσύνη (σ. 163-164).

Μας αρέσει ή δε μας αρέσει αυτό, συμφωνεί ή δε συμφωνεί με τις φιλοσοφικοπολιτικές μας πεποιθήσεις, δεν έχει σημασία. Πρόκειται για ένα, σίγουρο και ολοφάνερο γεγονός: ο άνθρωπος χωρίς το υπερβατικό είναι ψυχολογικά ανισόρροπος, ανώμαλος. Μέσα στο φυσικό του περιβάλλον ο άνθρωπος που δεν είχε

αναπτύξει πολιτισμό ή κάτι παρόμοιο που σφετερίζεται αυτή την ονομασία, γνώρισε την αγωνία του θεϊκού κι αυτό τον έκανε να ξεχωρίσει από τα κτήνη.

Η υπερβατικότητα εισχωρεί στον άνθρωπο από ποικίλους και αναπάντεχους δρόμους. Δεν περιορίζεται απλά στην πίστη σ' έναν μοναδικό Θεό, αδημιούργητο συνάμα και δημιουργό, αγκαλιάζει τη λατρεία του κάλλους και του αγαθού. Την ενσάρκωτη αγάπη του πλησίον. Εκφράζεται, οποιαδήποτε κι αν είναι η προέλευσή της, με βαθιά πίστη στο μέλλον του ανθρώπου· μεταφέρει το άτομο πέρα από τον εαυτό του και το κατευθύνει στον δρόμο της πραγματικής του εξέλιξης. ... Αν και είναι αδύνατο ν' αποδειχθεί πως ο Θεός υπάρχει, δεν παύει να είναι εξίσου αδύνατο ν' αποδειχτεί το αντίθετο. τα προβλήματα του καλού και του κακού έχουν μια σίγουρη ανθρώπινη πραγματικότητα - ξεφεύγουν ωστόσο από την επιστήμη.

Η αδυναμία να αποδείξουμε κάτι, δε συνεπάγεται ούτε την ύπαρξή του ούτε την ανυπαρξία του, ούτε την αλήθεια ούτε την πλάνη. Μήπως τα μαθηματικά δεν χρησιμοποιούν αξιώματα, ακόμα και αιτήματα, που είναι ακριβώς αναπόδεικτες αλήθειες;

Μόνο ένας στενοκέφαλος επιστήμονας θα υποστηρίξει ότι δεν υπάρχει τίποτα έξω από το συγκεκριμένο που του είναι προσιτό, είτε μέσω των αισθητηρίων οργάνων του είτε μέσω συσκευών μέτρησης οι οποίες τα συμπληρώνουν και τα επεκτείνουν (σ. 292-294).

4. Και τέλος, η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΨΗ, που μόλις έχει αρχίσει να ξεπροβάλλει, όχι λιγότερο σημαντική. Στην αιτιολογία του ο Γκρασέ δεν τοποθετεί το προπατορικό αμάρτημα στην Πτώση, δηλαδή στο δράμα της ελεύθερης ανθρώπινης βούλησης, αλλά το εξηγεί με τους κτηνώδεις τρόπους από τους όποιους ο άνθρωπος κληρονομήσαμε την κακία και όλα τα επακόλουθα:

Το προπατορικό αμάρτημα; Είναι ολοφάνερο, και τι επιτυχημένος που είναι ο χαρακτηρισμός 'προπατορικό'! ... το νιώθουμε όμως ότι η πραγματική μας μοίρα δεν είναι η μοίρα ενός κτήνους (σ. 322-323).

Δε μας θυμίζει αυτό τα λόγια του Εκκλησιαστή; «Τα πάντα έκαμε καλά εν τω καιρώ εκάστου· και τον κόσμο υπέβαλεν εις την διάνοιαν αυτών³⁹, χωρίς ο

³⁹ Εβραϊκό κείμενο: «... και την αιωνιότητα υπέβαλε στην καρδιά αυτών...» (σμ).

άνθρωπος να δύναται να εξιχνιάση απ' αρχής μέχρι τέλους το έργο, το όποιον ο Θεός έκαμεν» (Εκκλ. 3/11).

Είναι ακριβώς η ιδέα αυτή, της αιωνιότητας, μάλλον ο οραματισμός της αιωνιότητας, που αποτέλεσε για πολλούς πιστούς επιστήμονες το δυναμικό υπόβαθρο ζωής και δράσης τους. Τους έδωσε τη δύναμη να ζήσουν και να πεθάνουν με ελπίδα και ειρήνη. Υπάρχουν τόσες σχετικές μαρτυρίες, και θα ήταν καλό να ρίξουμε μια ματιά σε λίγες απ' αυτές.

Π.χ. στα λόγια του Πιέρ Τερμιέ στη δοκιμασία του:

Ξέρω πως αυτή η δοκιμασία είναι στο θέλημα Κάποιου που ξέρει τί κάνει και ο Οποίος μας αγαπά ... Δόξα στο Θεό, δεν υπάρχει κανένας κοντά μου να γκρινιάζει κι έτσι ο ύμνος τον οποίο πιο πολύ αγαπώ και ψάλλω συχνά είναι το 'Μεγαλύνει η ψυχή μου τον Κύριον'... Τί ξέρουμε και τί καταλαβαίνουμε από τον θάνατο; ... Είμαστε κι εμείς σαν τα παιδιά τα οποία τα καθησυχάζουμε με τα λόγια: 'Υπομονή! Θα το καταλάβεις όταν μεγαλώσεις...'

Απ' τον ίδιο, άλλο ένα απόσπασμα. Σε γράμμα σταλμένο στην οικογένειά του κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, μέρα Χριστουγέννων, γράφει:

Πολύ αργότερα, ο πόλεμος του 1914 θα έχει ξεχαστεί. Κανείς δε θα μιλάει πια γι' αυτόν παρά σαν ένα περασμένο συμβάν που μόνο οι γέροι γνώριζαν. Όμως οι χριστουγεννιάτικες καμπάνες θα εξακολουθούν να χτυπούν στις 25 Δεκεμβρίου, κάθε χρόνο... γιατί ένα μόνο πράγμα είναι σπουδαίο: Να υπάρχουν στη χαρά ή στο πόνο, στη φτώχεια ή στις ανέσεις, στη δόξα ή στην αφάνεια μάρτυρες του ζωντανού αυτού Βρέφους. Ο πόλεμος, η ειρήνη, οι ανθρώπινες διαπραγματεύσεις, τα όνειρα των φτωχών καρδιών τους, δεν είναι ουσιώδη.

Από τον μεγάλο Βοτανολόγο, Charles Flahault, έχουμε επίσης χειροπιαστές βεβαιώσεις για την πίστη που κατοικούσε μέσα του. Χαρακτηριστικό είναι ένα γράμμα που έγραψε όταν πέθανε ο φίλος του Georges Fabre στις 25 Μαΐου 1911:

Μαζί σας θρηνούμε από τα βάθη της καρδιάς μας και μαζί σας κλαίμε, έγραφε στη χήρα, προσευχόμαστε στον Θεό κάθε ελέους, στον όποιο θέσατε και οι δυο την εμπιστοσύνη σας, να σας ανακουφίσει από αυτό τον πόνο. Τουλάχιστον, να έχετε την απλή ελπίδα της συνάντησης, καθώς ο ίδιος την είχε ακλόνητα. 'Μακάριοι οι πεθαμένοι που πέθαναν εν Κυρίω, δεν ξαναπεθαίνουν, αλλά ζουν την αιώνια ζωή'... Σας αφήνουμε με τον Θεό όλων των χριστιανών, τον Θεό

*που σταυρώθηκε για τη σωτηρία κάθε ανθρώπου. Σ'
Αυτόν μόνο βρίσκεται η ελπίδα.*

Σε μένα τον ίδιο, στον θάνατο του παππού μου, ο Flahault έγραψε τα εξής:

*Πολύ πρέπει να αγαπούσατε τον παππού σας κι εκείνος
αγαπούσε εσάς. Τώρα περνάτε όλοι σας από μεγάλη
δοκιμασία. Πιστεύω πως μόνο η πίστη του τον βοήθησε
τις τελευταίες αυτές μέρες. ...*

Ο θάνατος του ίδιου του Flahault έγινε οικοδομή για όσους βρίσκονταν γύρω του. «Καθ' όλη τη διάρκεια της αρρώστιας του (μια σοβαρή πνευμονία από τις 19 Ιανουαρίου μέχρι τις 3 Φεβρουαρίου 1935), ο Flahault έδειξε αξιοθαύμαστη δύναμη και ηρεμία», διηγούταν ο γαμπρός του, ο καθηγητής Louis Emberger, κι αυτός βοτανολόγος και πιστός χριστιανός. Είχε ειρήνη με τον Θεό και τους ανθρώπους. Ο θάνατος δεν τον βρήκε απροετοίμαστο. Γνώριζε την κατάστασή του και με μια ιδιαίτερη προαίσθηση κατάλαβε πως το τέλος πλησίαζε. Μια μέρα έδωσε το ρολόι του στην κόρη του λέγοντας: «Πάρ' το, δεν το χρειάζομαι άλλο». Είχε καταλάβει πως ήταν η κρίσιμη ώρα. Οι τελευταίες του στιγμές ήταν τόσο όμορφες που όσοι βρίσκονταν πλάι του δεν μπορούσαν να κλάψουν. Ο δάσκαλος τους, ξεψυχώντας τους έδινε το τελευταίο και πιο παραστατικό μάθημα.

Ένας άλλος βοτανολόγος, καθηγητής μου και πιστός χριστιανός, ο Jules Pavillard όταν έχασε πρόωρα τον βοτανολόγο γιό του, έδειξε τέτοια συμπεριφορά ώστε ο διάδοχος του, ο καθηγητής Emberger διηγούταν: «Υπέφερε αυτό το δράμα με τέτοια ψυχραιμία που όλοι μας θαυμάσαμε. Αποτέλεσμα της χριστιανικής του πίστης».

4. ΤΟ ΑΣΘΕΝΕΣ ΣΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΑΘΕΪΣΜΟΥ

Από ονόματα και παραδείγματα που ήδη αναφέραμε, δεν είναι προφανές ότι μια μεγάλη Επιστήμη οδηγεί σε μεγάλη Πίστη; Ανάμεσα στους ανθρώπους της επιστήμης του 20^{ου} αιώνα, υπήρξαν και διάσημοι άθεοι. Κάποια ονόματα έρχονται άμεσα στην μνήμη, όπως:

- Οι Μαθηματικοί Emile Borel (1871-1956) και Paul Painlevé (1863-1933).
- Φυσικοί σαν τους Pierre Curie (1859-1906) και Marie Skłodowska-Curie (1867-1934), Frédéric (1900-1958) και Irène Joliot-Curie (1897-1956), Paul Langevin (1872-1946) και Jean Perrin (1870-1942).
- Βιολόγοι όπως ο Ernst Haeckel (1834-1919), ο Félix Le Dantec (1869-1917), ο Etienne Rabaud (1868-1956), ο Marcel Prenant (1893-1983), ο Eugène Bataillon (1864-1953), ο Jean Rostand (1894-1977), ο Jacques Monod (1910-1976) και ο François Jacob (1920-2013).

Υπάρχουν πάρα πολλές διαφορές στον αθεϊσμό των ανθρώπων αυτών, κυρίως ως προς τις προϋποθέσεις και τα κίνητρά του. Φαίνεται πάντως ξεκάθαρα πως «δεν πρόκειται για έναν μόνο αθεϊσμό, αλλά αθεϊσμούς που συναντώνται είτε στο ν' αντιταχτούν είτε στο να ενωθούν στην άρνηση»⁴⁰.

Υπάρχει επίσης (τί παράδοξο!) κι ο ονομαζόμενος «χριστιανικός» αθεϊσμός με τίτλο «αθεϊσμός του πεθαμένου Θεού».

Ας κάνουμε όμως μια προσπάθεια να διαφοροποιήσουμε τους αθεϊσμούς αυτούς:

α) ΑΘΕΪΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΝΟΙΑΣ:

Τον υποστηρίζουν συνήθως άνθρωποι που δεν έχουν πειραματιστεί ή γνωρίσει κάτι άλλο (όπως π.χ. ο Félix Le Dantec).

β) ΑΘΕΪΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΡΣΙΑΣ:

Τοποθετεί τον Θεό στη θέση του κατηγορουμένου, τον θεωρεί υπεύθυνο για όλο το κακό, το μίσος και την αταξία στον κόσμο. (Τυπικό επιχείρημά του: Αν υπάρχει Θεός, τότε γιατί αυτό ή εκείνο;)

γ) ΔΙΔΑΓΜΕΝΟΣ ΑΘΕΪΣΜΟΣ:

Οφείλεται συχνά σε μη-θρησκευτική ή μάλλον αντι-θρησκευτική παιδεία της οποίας οι ρίζες βρίσκονται σε πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες, όπως π.χ. ο

⁴⁰ Κριστιάν Σαμπανί, «Θεός υπάρχει; Όχι απαντούν», Εκδόσεις Αναγνωστίδη, Αθήνα, 1979, σ. 55.

επιστημονισμός ή μια συγκεκριμένη (πολιτική) ιδεολογία.

δ) ΑΘΕΪΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ:

Απέναντι στο θρησκευτικό περιβάλλον παρουσιάζεται εχθρικός ως προς την εκκλησία (αντικληρικισμός), τη θρησκευτική παιδεία, τη θρησκεία και τις παραδόσεις που επικρατούν σ' αυτήν, καθώς και ως προς τα κακά παραδείγματα χριστιανικής πίστης.

ε) ΑΘΕΪΣΜΟΣ ΣΧΕΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΟΦΡΩΝ:

Ο οποίος διστάζει να ομολογηθεί ως τέτοιος και είναι μάλλον ένας αγνωστικισμός ή αθεϊσμός της αμφιβολίας («Δεν ξέρω...»), πανθεϊσμός, ο οποίος ταυτίζει τον Θεό με την φύση, ανθρωπισμός (θρησκευτικής απόχρωσης), ο οποίος τοποθετεί τον Θεό εντός του άνθρωπου και τον ταυτίζει με το σύνολο των ανθρώπων, όπου η λατρεία του αληθινού Θεού αντικαθίσταται από την υπηρεσία του πλησίον.

Θα μπορούσε κανείς να μιλήσει και για έναν ΒΙΑΙΟ ΑΘΕΪΣΜΟ, ο οποίος ανάλογα με τις περιστάσεις καταλήγει στο να γίνεται καταδιωχτικός, καθώς και για έναν ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΟ ΑΘΕΪΣΜΟ, ο οποίος βρίσκεται σε «ειρηνική συνύπαρξη» με το θρησκευτικό κατεστημένο.

Τέλος, υπάρχει κι ο ΑΘΕΪΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗΣ, των ήπιων τόνων, κλεισμένος στον εαυτό του, που δεν είναι σε θέση να εκφράσει ερωτήματα. Είναι ένας ανικανοποίητος αθεϊσμός, που ο Ζαν Ροστάν τον ονομάζει «ούτε γαλήνιο, ούτε ευφραντικό, ούτε ικανοποιημένο», αλλά μάλλον βασανισμένο «αν όχι από τον ίδιο το Θεό, τότε από τον μη-Θεό». Αθεϊσμός που αμφισβητεί και τον ίδιο του τον εαυτό και οδηγεί τον αθεϊστή σε δυσπιστία.

Ας ρωτήσουμε τότε: Υπάρχει πραγματικός αθεϊστής; Αθεϊστής απόλυτος και ακέραιος; Ίσως όχι! Επειδή στον κάθε άνθρωπο, ακόμα και στον πιο σκληρό αθεϊστή, βρίσκεται μια κρυφή, αόρατη μορφή θρησκευτικότητας, αυτό που ο Frédéric Hoffet ονόμασε «υποσυνείδητη θρησκευτικότητα».

Αυτή είναι και η αιτία που στις εκδηλώσεις του αθεϊσμού πολλών, τόσο στον επιστημονικό τομέα όσο και στον τομέα των συναισθημάτων, ανακαλύπτουμε το ασθενές σημείο του, το σφάλμα του, αυτό που ο Φρανσουά Ζακόμπ ονομάζει «τις δύο αναλλοίωτες μορφές του ανθρώπου, την λογικότητα και τον παραλογισμό», αυτό που κάνει πολλούς άθεους να αμφισβητούν την σοβαρότητα και απολυτότητα του αθεϊσμού τους και να αναγνωρίζουν την χρεωκοπία του.

Υπάρχει και η ανησυχητική ομολογία του βιολόγου Υβ Λε Νταντέκ⁴¹:

⁴¹ *l' Athéisme*, σ. 10-12.

Είμαι αθεϊστής, όπως είμαι βρετόνος, όπως κάποιος είναι μελαχρινός ή ξανθός, χωρίς δική του επιλογή. Γι' αυτό και δεν έχω κανέναν λόγο προσωπικά να θεωρώ τον αθεϊσμό πιο αξιόλογο από κάθε τι άλλο, χωρίς ο ίδιος ποτέ να είχα την δυνατότητα να γνωρίσω αυτό το άλλο ...

Όσο πίσω μπορώ να θυμηθώ, δεν βρίσκω μέσα μου καμιά ιδέα περί θεού - μάλιστα μεγάλωσα όπως κάθε άλλο παιδί της ηλικίας μου. Πήγαινα στο κατηχητικό, όπως όλα τα παιδιά, πήρα μάλιστα και βραβείο ... το μάθημα του κατηχητικού το μάθαινα σαν μικρό εβραϊόπουλο, χωρίς ποτέ να ρωτήσω τον εαυτό μου, τι άραγε να σημαίνουν αυτά που μάθαινα, απλώς το έκανα επειδή μου το έλεγαν ... Πολλές φορές λυπόμουν που δεν συμεριζόμουν την πίστη των φίλων μου, αλλά δεν πίστευα πως αυτοί είχαν ειλικρινή πίστη κι έτσι έπειθα τον εαυτό μου πως εκείνοι δεν είχαν τίποτε παραπάνω από μένα ... Πολύ αργότερα πια, αναγκάστηκα να παραδεχτώ πως υπήρχαν και πραγματικά πιστοί ανάμεσά τους· δεν είναι πολύς καιρός που θεωρώ τους αθεϊστές εξαίρεση.

Ο Ζαν Ροστάν παραδέχεται τα εξής:

Το θέμα της πίστης το θέτω στον εαυτό μου κάθε μέρα αδιάκοπα. Είπα όχι. Όχι στον θεό, επιβεβαιώνοντας τα πράγματα κάπως χοντροκομμένα, όμως κάθε στιγμή το ερώτημα ξεπροβάλλει. Αναλογίζομαι 'αν είναι δυνατόν;' Λόγου χάρη για την τύχη, λέω και ξαναλέω: 'Ίσως δεν είναι η τύχη που ενώνει τα άτομα της ύλης. Τότε, τί;' Μια αλυσίδα από ερωτήματα, πάντα τα ίδια. Τα εξετάζω συνέχεια· μοιρολογώ, ενοχλούμαι, αν όχι από τον θεό, τότε από τον μη-θεό.

Και σχετικά με το βιβλίο του Ζακ Μονό γράφει⁴²:

Αν και είναι γραμμένο καλά, πολύ ωραίο βιβλίο, δεν καταλαβαίνω ούτε τον ενθουσιασμό ούτε τα σκάνδαλα που έχει προκαλέσει. Πρόκειται για βιβλίο που δεν προσφέρει τίποτα στο φιλοσοφικό επίπεδο. Επαναλαμβάνει την παλιά θέση του επιστημονισμού που με κατείχε στα δώδεκά μου ... Είναι Δημόκριτος, είναι Δαρβίνος, είναι ότι θέλετε· δεν είναι πάντως τίποτα νέο.

⁴² Κριστιάν Σαμπανί, σ. 55-61.

Όμως ιδού και η κραυγή της ψυχής, συγκλονιστική και συγκινητική:

Η μεταφυσική αγωνία είναι χειρότερη για κείνους που με πίστη στον απόλυτο θάνατο δέχονται πως τίποτα ποτέ δεν εξηγείται, δε λύνεται, δε καθησυχάζεται⁴³.

Προσπαθώ να θέσω σε κακή συνείδηση την απελπισία μου⁴⁴.

Δεν είμαι τόσο ανόητος να θεωρώ τον εαυτό μου απόλυτα σίγουρο για την ορθότητα των πεποιθήσεών μου. Το μεγαλύτερο προσκύνημα στο άγνωστο είναι όταν ο υλιστής, στην παραδρομή του, αρχίζει να αμφιβάλει για τη μηδαμινότητα. Το τίποτα είναι πολύ λίγο· ο θεός θάταν πολύ ... Θεωρώντας την πλειονότητα των πιστών, μου φαίνεται παράξενο πως όσο και να απέχουν μεταξύ τους στις πεποιθήσεις, δε διαφέρουν στις χειρονομίες. Άραγε, αυτοί που πιστεύουν σ' έναν θεό, τον σκέφτονται με τόσο πάθος, όπως εμείς που δεν πιστεύουμε⁴⁵;

Είναι ακριβώς το σημείο αυτό που οι άθεοι κρίνουν τους Χριστιανούς. Πού είναι η πίστη μας; Ποιοί είναι οι καρποί της; Ποιά είναι η ποιότητα της μαρτυρίας μας; Μας καίει ο ζήλος, η φλόγα της Αλήθειας και της Αγάπης, τόσο έντονα ώστε να μη τους δίνουμε αφορμή να μας κατηγορούν ότι «παίζουμε κωμωδία υπερηφάνεια» όπως νόμιζε ο Λε Νταντέκ για τους φίλους του των παιδικών του χρόνων, και που δεν συμμεριζόταν την πίστη τους⁴⁶; «Να έχετε καλή διαγωγή μεταξύ των απίστων, ώστε, ενώ σας κατηγορούν σαν κακοποιούς, από τα καλά σας έργα, βλέποντας τα, να δοξάζουν τον Θεό την μέρα της επίσκεψής (του)» (Α' Πέτρου 2/12).

Στην επιστημολογία, δηλαδή την έρευνα των μεθόδων της επιστήμης, συναντάμε την ομολογία του Εουζέν Μπαταιγιόν, ενός από τους μεγαλύτερους ερευνητές, ο όποιος ανακάλυψε την τραυματική παρθενογένεση στα βατραχοειδή. Χωρίς να κάνει επίδειξη του αθεϊσμού του, όπως ο Λε Νταντέκ ή ο Ροστάν, παραδέχεται απλώς - και αξίζει να το προσέξει κανείς:

Από την αρχή της ελεύθερης έρευνάς μου θεωρούσα τη ζωή μια ξεχωριστή σφαίρα... Βρισκόμαστε ακόμη μακριά από εκείνη την (τεχνητή) 'δημιουργία της ζωής', με την οποία στο παρελθόν λικνίζαμε την άγνοια του

⁴³ *Carnet d' un biologiste, σ. 111.*

⁴⁴ *Nouvelles pensées d' un biologiste, σ. 39-40.*

⁴⁵ *L' Athéisme, σ. 11.*

⁴⁶ *Une enquête de trente-cinq ans sur la génération 1900-1931, (Μια έρευνα τριάντα-πέντε χρόνων στη γενιά του 1900-1931), Παρίσι 1955, σ. 19, 64-65.*

λαού. ... Λογοκλέψαμε τη φύση κι αυτή η λογοκλοπή δεν έχει την τελειότητα του προτύπου... Η δική της εμπειρία δεν είναι σαν την δική μας, την εμπειρία μιας μέρας...

Ο ερευνητής δεν εργάζεται παρά μόνο σε τέτοιες «εκδηλώσεις», όπου η ενέργειά του εισχωρεί στο ρεύμα της ζωής, το οποίο σμίγει με την κανονική πορεία μιας ατέλειωτης ιστορίας. Μόνο κάτω από τέτοιες συνθήκες θα φανεί αποτελεσματική. Ο Μπαταιγιόν συνεχίζει:

Σ' ένα συγκεκριμένο σημείο η λογική μας παρουσιάζεται σύμφωνη με μια λογική η οποία μας ξεχειλίζει εξάισια...

Ο 'μαθητευόμενος μάγος' του μύθου μπορεί αυτό ή εκείνο, μπορεί να χάσει το σωστό δρόμο σε μια στροφή ή σ' ένα στένεμα του, όμως πάντοτε μέσα στα όρια όπου η υπέρτατη νεράιδα θα τον επαναφέρει στο κανονικό δρόμο. Κι αν από περιέργεια φτάσει σε αδιέξοδο, είναι αυτή επίσης που θα του στείλει κάποιο φως να φέξει στο αδιέξοδο όπου έχει παραπλανηθεί ...⁴⁷.

Αυτή η «λογική η οποία ξεχειλίζει εξάισια...», δεν είναι η δύναμη, η σοφία, ο νους του Θεού που έκανε τη γη, στερέωσε τη σελήνη κι άπλωσε τους ουρανούς; (Ιερ. 10/12). «Υπέρτατη Νεράιδα» είναι φράση που αγαπούσε ο Μπαταιγιόν. Φαίνεται και από άλλα μέρη όπου μιλάει π.χ. για την «ευεργετική νεράιδα» που την μια στιγμή τον κάνει ευτυχισμένο για την πολιτική η οποία τον καιρό εκείνο τον ερέθιζε. Δεν πρέπει να μας φαίνεται παράξενο, είναι γεγονός ότι, όταν κάποιος απορρίπτει τον Θεό πρέπει να βρει άλλους τρόπους να περιγράψει την υπερφυσική δύναμη η οποία κατοικεί στον ουρανό και στη γη και επιδρά πάνω στα όντα. Ο Κάρολος Λινναίος, ο χριστιανός φυσιολόγος, έγραψε⁴⁸ αντίθετα, με ειλικρίνεια, σ' έναν από τους μαθητές του:

Ο Θεός (και όχι κάποια νεράιδα) σας αποκάλυψε την ευφυΐα σας. Πρέπει να έρθει κανείς στον εαυτό του για να γνωρίσει τί μας αρμόζει καλύτερα, κι αυτό εμείς πάντοτε μπορούμε να το κάνουμε με επιτυχία, διότι ο Κύριος έβαλε στις καρδιές μας την απαραίτητη προϋπόθεση ώστε να μπορούμε να κάνουμε μια καλή εκλογή.

Σαν βιοχημικός, δηλαδή επιστήμονας ο οποίος σπουδάζει την ζωή και τις χημικές της αντιδράσεις, ο καθηγητής Κάαν, από το Montpellier, έγραψε ένα βιβλίο με

⁴⁷ Eugène Bataillon, *Une enquête de trente-cinq ans sur la génération 1900-1935*, Paris 1955, σ. 19 και 64-65.

⁴⁸ Γράμμα στον Thunberg Upsal, 27 Απριλίου 1771, Editions Rationalistes 1962.

τον παράδοξο τίτλο: « Η ζωή δεν υπάρχει»⁴⁹. Υλιστής και ορθολογιστής ο ίδιος, ασχολείται με τις «μάχες ανάμεσα στους υλιστές» γράφοντας τα εξής:

*Αξιολύπητε υλισμέ, θεωρείς ένοχη μια τύχη,
απρόβλεπτη πριν και αδικαιολόγητη έπειτα, για τον
τρόπο με τον οποίο οδήγησε την ιστορία του κόσμου...*

Υποθέτει επίσης την ύπαρξη ενός «εσωτερικού δυναμισμού της έμψυχης ύλης», ο όποιος πιστοποιείται ξεκάθαρα σε τέτοια γεγονότα όπως την εγκυμοσύνη, την ωρίμανση, την μεταμόρφωση και το γέρασμα (σ. 62).

Μια τέτοια ιδέα του δεν είναι τίποτε άλλο από την «ζωική δύναμη» της παλιάς ζωτικότητας και σκοπιμότητας κι αυτό δε φανερώνει τίποτε άλλο παρά το γεγονός ότι η υλιστική θέση δύσκολα μπορεί να κρατηθεί λογικά μέχρι τέλους.

⁴⁹ Ernest Kahane, *La Vie n'existe pas*, Editions Rationalistes 1962.

5. ΛΑΘΗ ΣΤΗΝ ΑΘΕΪΣΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

Ερευνώντας τον αθεϊσμό ανακαλύπτει κανείς πόσες παραδοξότητες και ανεξέλεγκτες αμφιβολίες τον περιβάλλουν.

Ας επανέλθουμε στο βιβλίο του Ζακ Μονό «Τύχη και Αναγκαιότητα». Θα ανακαλύψει κανείς μια νοσταλγία για τον χαμένο Παράδεισο, επίσης και με μια παραδοξότητα στις ιδέες και στο λεξιλόγιό του. «Δεν ξεφεύγει από την παγίδα των λέξεων», όπως γράφει ο Μαρκ Οραιζόν στο βιβλιαράκι του «Τύχη και Ζωή»⁵⁰.

1. Κατά τον Μονό, η τυφλή τύχη ακολουθεί έναν σκοπό - έχει δηλαδή κάποιο 'σχέδιο', εκτελεί κάποιο 'πρόγραμμα'. Τέτοιες λέξεις εμφανίζονται συχνά στα γραπτά του και φανερώνουν μια επιδίωξη, 'μια σκοπιμότητα που απευθύνεται κάπου', όπως μας επιβεβαιώνουν οι λέξεις 'αγγελία' και 'πληροφορία'. Για χάρη εκείνων που τάχα σκανδαλίζονται με τη χρήση της λέξης 'τελοκρατία', ο Μονό — κι αυτό είναι σωστό, σοφό και συμφυές — προτιμάει την λέξη 'τελεονομία', η οποία περικλείει την ιδέα μιας 'δραστηριότητας προσανατολισμένης, συνεκτικής και οικοδομητικής' (σ. 73). Γράφει συγκεκριμένα:

Η αντικειμενικότητα ... μας υποχρεώνει να αναγνωρίσουμε τον τελεονομικό χαρακτήρα των έμβιων όντων, να δεχτούμε ότι στις δομές και στις ενέργειές τους πραγματώνουν και ακολουθούν κάποιο σχέδιο (σ. 46).

Ορίζει τα έμβια όντα ως 'αντικείμενα εφοδιασμένα με ένα σχέδιο που εκδηλώνουν με τη δομή τους και συνάμα εκπληρώνουν με τα επιτεύγματα τους' (σ. 33).

Έτσι ο Μονό, θέλοντας να καταργήσει την τελοκρατία, ειδικά κάθε ίχνος 'προνοητικότητας', κλείνοντας τον κύκλο, ξαναπέφτει πάνω στην τελοκρατική αρχή. Δεν καταφέρνει να ξεφύγει την ιδέα της τελοκρατίας, το αναπαραγωγικό αμετάτρεπτο, το οποίο μάλιστα το θεωρεί μια από τις ουσιαστικές ιδιότητες των έμβιων όντων (σ. 42).

2. Ο Μονό αναγνωρίζει ΔΥΟ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ στο σύμπαν:
α) Την ασυνέχεια ΥΛΗ - ΖΩΗ:

Τα έμβια όντα είναι αντικείμενα παράξενα (σελ. 42), ένα είδος σκάνδαλο στους νόμους της φυσικής και της χημείας, οι οποίοι δεν προβλέπουν τέτοια πολύπλοκα συστήματα - εξ' άλλου το αναπαραγωγικό αμετάτρεπτο

⁵⁰ Marc Oraison, *Le Hasard et la Vie, Le Seuil, Paris 1971*

που είναι συντηρητική αρχή στις ανώτατα διαταγμένες δομές 'αποτελεί ιδιότητα άκρως παράδοξη', σε αντίθεση με το δεύτερο θερμοδυναμικό αξίωμα (σ. 42-43).

β) Την ασυνέχεια ΖΩΗ-ΠΝΕΥΜΑ:

Η υπέροχη μεγαλειότητα του ανθρώπου, κατά βάθος αναγνωρίζεται από το γεγονός, το οποίο έντονα υπογραμμίζει ο συγγραφέας ως 'ριζική παραδοξότητα του', ως ολοκληρωτική μοναξιά μέσα στο απέραντο σύμπαν (σ. 220).

Ο βιολόγος Γκρασσέ τα λέει πιο απλά: «Ο άνθρωπος είναι πλάσμα κατ' εξαίρεση». Βλέπουμε για άλλη μια φορά, σε τί δυσκολίες ερχόμαστε όταν απορρίψουμε τα «μπαρά» (δημιουργήματα) του Θεού τα οποία η Βίβλος περιγράφει από την πρώτη σελίδα της, αντικαθιστώντας τα με μια «εξελικτική θεωρία» βασισμένη στην τύχη. Πόσο δύσκολο είναι να απαλλαχτεί κανείς από τον ανθρωποκεντρισμό! Είτε το θέλουμε είτε όχι, πρέπει να αναγνωρίσουμε πως «η ύλη δεν υπάρχει παρά μόνο για χάρη της ζωής και η ίδια η ζωή δεν υπάρχει παρά μόνο για χάρη του πνεύματος» (Jacques Chevallier). «Το σύμπαν έχει κάποιο νόημα του οποίου ο άνθρωπος κρατάει το κλειδί» (Lepince-Ringuet). Ο ίδιος ο Αϊνστάιν είπε πως δεν μπορεί να φανταστεί πως «ο Θεός παίζει ζάρια». Γι' αυτό και ο συγγραφέας του βιβλίου των Παροιμιών διακηρύττει: «Ο Κύριος έκανε τα πάντα με ένα σκοπό» (16/4).

3. Η ασάφεια στην αθεϊστική θέση του Μονό γίνεται είδη εμφανής στο λεξιλόγιό του, με φράσεις όπως: «Τα καταπληκτικά αυτά φαινόμενα εκτελούν ένα προσδιορισμένο πρόγραμμα». Συχνά μιλάει για «θαύμα», για το «θαύμα (που) έχει εξηγηθεί» μέσω του DNA και που εξακολουθεί να μας φαίνεται «θαυματουργικό». Εκείνος, πιστεύει σε θαύματα; Μιλάει για «διατάραξη της παλιάς συμμαχίας» η οποία κατ' αυτόν δεν είναι παρά μια «ανιμιστική συμμαχία του ανθρώπου με την φύση», αντιστέκεται στο Βασίλειο (με κεφαλαία) σε αντίθεση με τα ερέβη και κλείνει το βιβλίο του με την εξής εκπληκτική πρόσκληση η οποία δεν είναι παρά μια υπόνοια περί ελευθερίας και ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου, ανά πάσα στιγμή όμως ικανή να διασπάσει τον φαύλο κύκλο της τύχης και της αναγκαιότητας:

Σ' αυτόν (τον άνθρωπο) εναπόκειται να διαλέξει ανάμεσα στο 'Βασίλειο και στα ερέβη' (σ. 228).

4. ΤΙ ΟΜΩΣ ΕΙΝΑΙ Η ΤΥΧΗ; Διάφορες περιγραφές υπάρχουν, όπως αυτή του παιχνιδιού των ζαριών.

α) Επικαλώντας την τύχη

Όταν παρατηρούμε κάτι να εκδηλώνεται με τρόπο απρόβλεπτο, χωρίς προετοιμασία φαινομενικά, χωρίς προκαταβολική επινόηση, χωρίς σκοπό, χωρίς πρόθεση ή σχέδιο, αδιάφορα με το πώς, πότε και πού. Εννοώντας έτσι την τύχη, διερωτάται κανείς αν αυτή θα μπορούσε να δημιουργήσει τον Κόσμο και τη Ζωή. Ήταν αυτή που δημιούργησε την τάξη που παρατηρούμε στο σύμπαν; Μπορεί η τύχη να είναι δημιουργός και οργανώτρια δύναμη; Εδώ απαιτείται λογικότητα και κοινός νους. Η απάντηση δεν μπορεί παρά να είναι: Όχι! Δεν υπάρχει «θεά τύχη» ούτε και «θεογονία της τύχης».

β) Η τύχη ως αναγνώριση της άγνοιάς μας ...

... σχετικά με τις πολλές, πολλαπλές και πολυσύνθετες αιτιότητες, τις απόκρυφες δραστηριότητες του σύμπαντος και της ζωής, καθώς και τις ποικίλες αλληλεπιδράσεις που δημιουργούν αμέτρητους παράγοντες που προκαλούν ένα φαινόμενο στις σχέσεις του με τα άλλα, και τελικά τους νόμους που τις κυβερνούν! Έτσι η τύχη δεν είναι παρά το απρόβλεπτο από τη δική μας σκοπιά, όχι όμως το αναιτιολόγητο και ασυνάρτητο.

Στην περίπτωση αυτή θα είμασταν πιο συνεπείς και αντικειμενικοί αν μιλούσαμε για «άγνοια» κι όχι για «τύχη».

γ) Η τύχη ως στατιστικό γεγονός

Ως πιθανότητα δηλαδή που αποκτά μαθηματική ακρίβεια στα πλαίσια του νόμου των μεγάλων αριθμών και η οποία υποδεικνύει μια δυνατότητα ανάμεσα σε άλλες, με μικρή ή μεγάλη συχνότητα επίπτωσης απέναντι σε άλλες και η οποία υπογραμμίζει πως η αιτιοκρατική θεώρηση του σύμπαντος δεν έχει απόλυτο κύρος και ότι πάντοτε υπάρχει ένας βαθμός ενδεχομένων τα οποία κατά ένα μέρος δεν μπορούν να εκτιμηθούν αλλιώς απ' ότι στατιστικά, σε σχέση με όλους τους συνδυασμούς και τις πιθανότητες τους. Ας προσέξουμε τι λέει ο διάσημος στατιστικός George Gallup: «Πάρτε για παράδειγμα το ανθρώπινο σώμα: Η ιδέα πως όλες του οι λειτουργίες λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα και τυχαία, φαίνεται — τουλάχιστο από στατιστικής άποψης — τερατωδία»⁵¹.

Το σύνολο των αμέτρητων παραλλαγών, που προκαλούνται εντελώς τυχαία, είναι αδύνατο να έχει δημιουργήσει τον νέο αυτό τύπο οργάνωσης, τόσο θαυμάσια συνταγμένο και υπέροχα προσαρμοσμένο. Το να υποστηρίζει κανείς το αντίθετο είναι παράλογο.

δ) Τύχη ως παιχνίδι

Μου αρέσει να βλέπω σ' αυτό που ονομάζεται τύχη ένα είδος «παιχνιδιού», που προσπαθεί να εισχωρήσει στο σύστημα των τροχών

⁵¹ Στο βιβλίο του R. Wurmbrand

του σύμπαντος· σ' όλους τους βαθμούς και σε όλα τα ιεραρχικά επίπεδα των όντων και των πραγμάτων· ως ΑΡΧΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ που αντιστέκεται στην απόλυτη αιτιοκρατία και μ' αυτό τον τρόπο κατορθώνει να αντισταθμίσει τις υπερβολές κάποιων βιολόγων που αναφέρονται σε μια ΑΝΤΙ-ΤΥΧΗ (Lecomte de Noüy, Lucien Cuénot).

Η αρχή αυτή της ελευθερίας κατά ένα μέρος διατηρεί την υπέρτατη ελευθερία του Θεού, επιτρέποντας την υπερβατική επέμβασή Του σε οποιαδήποτε στιγμή, τόσο στον κόσμο όσο και στη φυσική τάξη των πραγμάτων, το θαύμα δηλαδή· δια μέσω του οποίου βρισκόμαστε σε θέση να αντιληφθούμε αυτά που είπε ο Eddington:

Το υλικό απ' το οποίο αποτελείται ο κόσμος είναι το υλικό του Πνεύματος.

Το σύμπαν, στο σύνολό του, καθώς και στις λεπτομέρειές του μοιάζει περισσότερο με μια μεγάλη Σκέψη παρά με μια μεγάλη μηχανή

και

ολόκληρη η δημιουργία είναι το αποτέλεσμα μιας Σκέψης (Sir James Jeans).

Αυτή η αρχή της ελευθερίας διατηρεί την ελευθερία ως ελευθερία, δηλαδή τις ελεύθερες βουλήσεις και επομένως την ευθύνη του ανθρώπου για τις εκλογές, αποφάσεις και πράξεις του. Ο άνθρωπος δεν είναι ρομπότ· είναι δημιούργημα του Θεού «κατ' εικόνα» Αυτού, δηλαδή κατά την ομοιότητά του με Εκείνον, και επομένως συμμετέχος της ελευθερίας του Θεού.

Έτσι μόνο γίνεται άμεσα κατανοητή αφ' ενός η τάξη και η σκοπιμότητα του σύμπαντος και αφ' ετέρου η συνεχής και τρέχουσα δράση του Θεού στον κόσμο.

ε) Δεν πρόκειται για την ίδια τύχη

Μ' όλα αυτά που είπαμε πιο πάνω, υπάρχουν αρκετοί λόγοι να πιστεύει κανείς ότι ο Ζακ Μονό και ο Ζαν Ροστάν, οι δυο αυτοί «απόστολοι» της τύχης, δεν μιλούν ολότελα για το ίδιο πράγμα, έστω κι αν και οι δυο τους επικαλούνται την τύχη. Μου αρκεί σαν απόδειξη αυτό που ο Ζαν Ροστάν είπε σχετικά με τις θέσεις του Μονό:

Ο κ. Μονό φαίνεται να θεωρεί πως οι μοριακές αλλαγές, οποιεσδήποτε δημιουργούνται στα νουκλεϊκά οξέα, μπόρεσαν να πραγματώσουν ολόκληρη την εξέλιξη, από τα πιο αρχικά όντα μέχρι τον άνθρωπο. Εγώ ακόμα είμαι της γνώμης πως σ' αυτό το σημείο μας διαφεύγουν (για την κατανόηση – στυμ) πολλοί μηχανισμοί. Και λέγοντας τούτο δεν σκέφτομαι καν πνευματοκρατικά,

*ούτε θρησκευτικά ... Εξακολουθώ να είμαι ένας
ανικανοποίητος μεταλλακτικός ενώ ο Μονό δίνει την
εντύπωση πως είναι ένας ικανοποιημένος
μεταλλακτικός⁵².*

Κι εδώ τίθεται το ερώτημα: Γιατί οι διαμετρικά αντίθετες απόψεις στο φιλοσοφικό πεδίο των δύο αυτών κορυφαίων βιολόγων, του Γκρασέ και του Μονό; Υπάρχουν δύο εξηγήσεις και χωρίς αμφιβολία δύο διαφορετικές σκοπιές. Η μια εκφράζεται με τη φράση του Μονό:

*Φυλακισμένος μέσα στη λογική και φτωχός μέσα σε
περιεκτικές ενοράσεις ... (σ. 53).*

Στη λέξη «φυλακισμένος» κανείς σκέφτεται «φυλακή», απ' όπου κάθε δραπέτευση φαίνεται αδύνατη μπροστά στις τεράστιες συνθέσεις, δεμένος ο φυλακισμένος με τη διπλή ελικοειδή αλυσίδα του DNA, στοιχείο σαφώς σπουδαίο, όμως και στοιχείο αιτιοκρατικό. Ο Μονό αντιπροσωπεύει την αναγωγική ή νεωτεριστική όψη της μοριακής βιολογίας η οποία αρθρώνει ένα έμβιο ον σύμφωνα με τους βασικούς μηχανισμούς του — εδώ τους μηχανισμούς του DNA.

Σε αντίθεση μ' αυτό ο Γκρασέ, παρουσιάζεται ως αντιπρόσωπος της φυσιοκρατικής ή συνθετικής άποψης η οποία θεωρεί το έμβιο ον στην ολότητά του, ως ενότητα.

Δυο μέθοδοι λοιπόν, δυο κατευθύνσεις, δυο απόψεις. Καμιά απ' αυτές δεν προσφέρει σφαιρική εξήγηση. Ίσως επειδή οι απόψεις δεν αποκλείουν η μια την άλλη· είναι αλληλοσυμπληρούμενες. Αναγκαστικά φθάνει κανείς από την μια στην άλλη. Από τα περιεκτικά φαινόμενα καταλήγει κανείς σ' αυτά που βρίσκονται καλυμμένα. Βαίνοντας λοιπόν από την ανάλυση στη σύνθεση, καλούμαστε κάθε φορά να μεταφέρουμε τον βασικό μηχανισμό σε γενικά πλαίσια. Είναι αυτό που επιβεβαιώνει την ύπαρξη μιας σκοπιμότητας που είναι αδύνατον να εξηγηθεί με αμέτρητα, τυχαία λάθη στην αντιγραφή και αναμετάδοση του γενετικού κώδικα. Εξηγείται μόνο με το Λόγο του Θεού, που «είπε... και έγινε», δημιουργώντας και συντηρώντας το σύμπαν. Σαφώς βρίσκεται αυτό σε αντίθεση μ' αυτά που διδάσκει ο Μονό στο βιβλίο του. Αν τα πράγματα όντως είχαν έτσι, τι χάος θα είχε δημιουργηθεί!

⁵² *Εφημερίδα Midi Libre, 12 Φεβρουαρίου 1971.*

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εύχομαι, ο αναγνώστης να έδειξε κατανόηση για τον προσωπικό χαρακτήρα της μελέτης αυτής.

Έχω έρθει σε επαφή και γνωρίζω κάποιους από τους διανοούμενους που αναφέρονται προσωπικά. Μερικοί απ' αυτούς ήταν δάσκαλοί μου, όπως ο Charles Flahault, ο Henri Devaux, ο Jules Pavillard, ο Louis Emberger, ο Pierre-Paul Grassé, κι ο Eugène Bataillon. Μπορούμε λέξη προς λέξη να επαναλάβουμε το συμπέρασμα όπως το διατύπωσε ο Πρύτανης Emile Doumergue σε έρευνά του μεταξύ διανοούμενων, των βαθεία πιστών και των εμφανώς άθεων.

Οι διανοητές του 20^{ου} όπως και των προηγούμενων αιώνων εκφράζουν στην πλειονότητά τους πως «Ο ΘΕΟΣ ΥΠΑΡΧΕΙ!». Κι έτσι επιβεβαιώνονται τα λόγια του Ψαλμωδού και του Αποστόλου: «Οι ουρανοί διηγούνται την δόξαν του Θεού και το στερέωμα αναγγέλλει το έργον των χειρών αυτού ...» (Ψαλμός 19). «Τα αόρατα αυτού, δηλαδή η παντοτινή του δύναμη και θεότητα, από την κτίση του κόσμου βλέπονται φανερά, νοούμενα δια μέσου των ποιημάτων...» (Ρωμαίους 1/20).

«Ο ΘΕΟΣ ΥΠΑΡΧΕΙ!» είναι συνεπώς και η ομολογία διανοούμενων αθεϊστών που όμως λόγω ασυνέπειας ή ανικανότητάς αμφιβάλλουν για την αξία του αθεϊσμού τους! Η αμφιθυμία αυτή γίνεται ενοχλητική. Με τα λόγια του Ροστάν:

Τόσο φοβάμαι την επιστήμη ώστε να μη πιστεύω παρά μόνο αυτή.

Κι επίσης:

Η επιστήμη δίνει σε όλα εξήγηση. Εμείς όμως δεν γίναμε πιο φωτισμένοι. Πάει να μας κάνει αποβλακωμένους θεούς. Μπορώ και καταλαβαίνω λίγες λέξεις στη ζωή παραπάνω, όμως αμφιβάλλω αν αυτές αποτελούν έστω και μια πρόταση. Όλο και λιγότερο καταλαβαίνω τί θα πει 'καταλαβαίνω'... 'Αγνώ' με τον ίδιο ζήλο που ένας άλλος 'πιστεύει'. Ο άνθρωπος πνίγεται στον άνθρωπο ... Έχω ανάγκη ένα αλλιώτικο σύμπαν!

Δεν προκαλεί παρά συγκίνηση μια τέτοια αγωνιώδης κραυγή ενός άθεου! Αφ' ενός έχουμε την αναγνώριση και αποδοχή της ύπαρξης του μεταφυσικού, αφ' ετέρου την ελεύθερη, αυτόβουλη αλλά βεβιασμένη και περιπλεγμένη σε χίλιες αμφιβολίες, αρνήσεις και αντιφάσεις περιγραφή της ύπαρξης του Θεού, του Δημιουργού και Κυβερνήτη του κόσμου. Δεν αρκεί συνεπώς να ομολογεί κανείς πως ο Θεός υπάρχει! Επειδή δεν πρόκειται απλώς για ιδέα, αντίληψη, αφαίρεση ή αρχή. Ο Θεός είναι πρόσωπο, δηλαδή μας βλέπει, μας ακούει, μας αγαπάει, μας επιζητεί. Καλεί τον καθένα από μας με το όνομά του, επειδή ζητεί προσωπική σχέση με μας, όπως έψαξε και βρήκε έναν Μπόρις Ντοτσένκο.

Ο Θεός που κυριαρχεί τον κόσμο, θέλει να γίνει και κυρίαρχος στη ζωή μας. Για το καλό μας. Αυτό που περιμένει από μας είναι μια ειλικρινή ανταπόκριση. Ας ακούσουμε, για άλλη μια φορά τον αθεϊστή Ζαν Ροστάν:

Δεν είναι κομμουνιστής αυτός που επιδιώκει τη δικαιοσύνη όπως και δεν είναι χριστιανός αυτός που πιστεύει στον Θεό.

Ο απόστολος Ιάκωβος, στην επιστολή του (2/19), έγραψε πριν από είκοσι περίπου αιώνες:

Εσύ πιστεύεις ότι ο Θεός είναι ένας; Καλά κάνεις. Όμως και τα δαιμόνια πιστεύουν και φρίττουν!

Ευτυχισμένος, λοιπόν, είναι εκείνος που μπορεί να πει: Δεν πιστεύω μόνο στον Θεό, Τον βλέπω. Τον θεωρώ, όχι μονάχα μες τη φύση, αλλά σ' ολόκληρη τη δημιουργία Του, τόσο στο άπειρα μεγάλο όσο και στο άπειρα μικρό, στον κόσμο των άστρων και στον κόσμο των ατόμων, στο σύμπαν ολόκληρο που μου διδάσκει την σοφία και τη δύναμη Του. Τον Βλέπω κάθε στιγμή να ενεργεί στη ζωή μου, σ' όλες της τις λεπτομέρειες και περιπτώσεις. Μέρα με τη μέρα πειραματίζομαι την συνεχή παρουσία Του και την αδιάκοπη δράση Του. Τον περιμένω να έρθει και φανερά!

Άκουγα για σένα με την ακοή του αυτιού μου, τώρα όμως τα μάτια μου σε βλέπουν (Ιώβ 42/5).

BIBΛIOΓPAΦIA

1. JEAN-CLAUDE BARREAU, Qui est Dieu?, Le Seuil 1971.
2. EUGENE BATAILLON, Une enquête de trente-cinq ans sur la génération 1900-1935. — Préface et glossaire de Jean Rostand, S.E.D.E.S. 1955.
3. MADELEINE BARTHELEMY-MADAULE, L'idéologie du hasard et de la nécessité, Le Seuil 1972.
4. A-M. CARRE (textes recueillis et présentés par), Pour vous, qui est Jésus-Christ?, Le Cerf 1971.
5. ALEXIS CARREL, L'homme, cet inconnu, Pion 1935. — Réflexions sur la conduite de la vie, suivies d'un essai sur la prière, réédition Pion 1972.
6. Κριστιάν Σαμπανί, Θεός υπάρχει; Όχι απαντούν!, εκδόσεις Αναγνωστίδη, Αθήνα, 1979.
7. EMMANUEL CHASTAND, L'Aristocratie des Croyances, Montauban 1907.
8. REMY COLLIN: Message social du savant, Albin Michel 1941. — Mesure de l'Homme, Albin Michel 1948.
9. LUCIEN CLAUDE CUENOT, Teilhard de Chardin, Le Seuil, 1962.
10. HENRI DEVAUX, Les trois premiers chapitres de la Bible (étude scientifique et religieuse) (3 édition, 1952). — Le Mystère humain (4 édition, 1953). — Environnés de Puissance (4 édition, 1953). — La Lumière (étude religieuse et scientifique) (2 édition, 1933) (Etudes apologétiques du Professeur Devaux, éditées par l'Union des Chrétiens-Evangéliques).
11. EMILE DOUMERGUE, Dieu est-il? Qui est Dieu? (Editions de l'Union des Chrétiens Evangéliques).
12. JAQUES DUQUESNE, Dieu pour l'Homme d'aujourd'hui, Grasset 1970.
13. VALDO DURRLEMAN, L'énigme du Monde et la réponse du Christianisme (1942). — Evangile et Civilisation (1973). — Science et Foi (1942) (Editions de «La Cause»).
14. «EXPERIENCES»: Au siècle de l'atome, peut-on encore croire en Dieu?, Documents «Expériences». Centre Missionnaire Carhaix, Doc. No. 9, 1973.
15. ANDRE FROSSARD, Dieu existe. Je l'ai rencontré, Fayard 1969.
16. GEORGES FULLIQUET, L'existence de Dieu (Conférence en réponse au citoyen Sébastien Faure), Lyon 1901.
17. BILLY GRAHAM, World Aflame, 1967.
18. ΠΙΕΡ-ΠΩΛ ΓΚΡΑΣΣΕ, Εσύ, ο μικρούλης Θεός, εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1971.

19. ΦΡΑΝΣΟΥΑ ΖΑΚΟΜΠ, Η λογική του ζώντος. Ιστορία της κληρονομικότητας, εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1971.
20. SIR JAMES JEANS, The Mysterious Universe, MacMillan, New York 1930.
21. KURT KOCH, Sentinelle, où en est la nuit?, 1971.
22. ANDRE LAMORTE, La Bible et le plan de Dieu, 1959 (Nouvelle édition en deux fascicules: I. L'épée de l'Esprit; II. Le plan de Dieu dans l'histoire du monde) (La Voix de l'Évangile, Marseille).
23. PIERRE LECOMTE DU NOÛY, L'Avenir de l'Esprit, Gallimard 1941. — L'homme et sa destinée, La Colombe 1948.
24. FELIX LE DANTEC, L'Athéisme (Bibl. de Philosophie Scientifique), Flammarion 1906.
25. LOUIS LEPRINCE-RINGUET, Des atomes et des hommes, Gallimard 1969. — Science et bonheur des hommes, Flammarion 1973.
26. ΖΑΚ ΜΟΝΟ, Τύχη και αναγκαιότητα, εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1971.
27. J.-E. NEEL, Les progrès de l'athéisme et la responsabilité des chrétiens (Discours prononcé le 1er avril 1900 dans le temple d'Alais, après deux débats contradictoires avec le conférencier anarchiste Sébastien Faure).
28. MARC ORAISON, Le Hasard et la Vie, Le Seuil 1971.
29. BERNHARD PHILBERTH, Christliche Prophetie und Nuklearenergie, R. Brockhaus, Wuppertal 1962.
30. MARCEL PRENANT, Βιολογία και Μαρξισμός, εκδόσεις Αναγνωστίδη, Αθήνα 1945.
31. DALE RHOTON, The logic of faith, S.T.L., Bromley 1978.
32. JEAN ROSTAND, Pensées d'un biologiste (1940). — Nouvelles Pensées d'un biologiste (1947). — Carnet d'un biologiste (1959). — Inquiétudes d'un biologiste (1967). — Hommes de Vérité (1968).
33. ARMAND SABATIER, Philosophie de l'Effort (Essais philosophiques d'un naturaliste), Alcan 1903.
34. ΦΡΑΝΣΙΣ ΣΕΦΕΡ, Φυγή από την λογική, περιοδικό «Σάλπισμα», Αθήνα 1977-1979.
35. P.-H. SIMON: Questions aux savants, Le Seuil 1969.
36. PIERRE TEILHARD DE CHARDIN, Το ανθρώπινο φαινόμενο, εκδόσεις Αναγνωστίδη, Αθήνα 1975. — L'apparition de l'homme, Le Seuil 1956. — La vision du passé, Le Seuil 1957.
37. PIERRE TERMIER, A la gloire de la Terre (souvenirs d'un géologue) (3e édition. 1922). — La Joie de connaître (1925). — La vocation du savant (1929). — Melanges (1932) (Editions Desclée, de Brouwer et Cie).

38. PAUL TOURNIER, Bible et Médecine, Delachaux et Niestlé 1951.
39. DANIEL VERNET, Le témoignage des savants, La Cause 1942. — La Réforme et les Sciences, La Cause 1966. — La Bible et la Science, Ligue pour la Lecture de la Bible 1971.
40. MAURICE VERNET, La grande illusion de Teilhard de Chardin, Gedalge 1964.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Daniel Vernet γεννήθηκε το 1905 στην πόλη La Grand-Combe, στην περιοχή Les Cévennes της Γαλλίας, εκεί όπου οι Ουγενότοι πολέμησαν για ν' ανακτήσουν τη θρησκευτική τους ελευθερία και να κρατήσουν με αξιοπρέπεια την πίστη τους.

Σπούδασε Φυσικές Επιστήμες στο Montpellier και κατόπιν διορίστηκε καθηγητής σε γυμνάσια του Rodez, Clermont-Ferrant, και Montpellier. Το πανεπιστήμιο εκεί τον προσέλαβε υφηγητή στην Βοτανολογία.

Το 1940 ο Vernet ανέλαβε επιπλέον την έδρα της Απολογητικής και των Φυσικών Επιστημών στην «Ελεύθερη Ευαγγελική Θεολογική Σχολή» της Aix-en-Provence.

Ως επιστήμονας και συνειδητός χριστιανός, ο συγγραφέας του βιβλίου αυτού ξεχωρίζει με τα πολλαπλά έργα του που αφορούν την Επιστήμη και την Χριστιανική Πίστη.